

Ч. 99. Р. а
ПРИГОДИ

ДОН КІХОТА.

З ІСПАНСЬКОЇ ПОВІСТІ

ПЕРЕРОВИВ

Іван Франко.

Друге поправлене і доповнене виданє.

ЛЬВІВ, 1899.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
тід зарядом К. Беднарского.

АЛЕКСАНДР

Мігуель Сервантес і його Дон Кіхот.

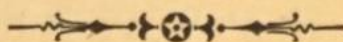
Мігуель (Михайло) Сервантес де Сааведра, славний іспанський писатель, родився в початку жовтня 1547 р. в іспанському місті Алькала де Генарес із старого, шляхотського, хоч з'убожілого роду. Вчився два роки в славній тоді університеті в Саламанці, зразу богословія, котре відтак покинув, і посвятив ся літературі. Від 1568 р. перейшов до Мадриту, де почав писати поезії, повісті і драми. Але писання не давало йому ніякого доходу, і вже 1569 р. він з біди мусів покинути рідний край і удати ся до Італії, де наняв ся на службу до багатого кардинала Джуліо де Аквавівіа в Римі — трохи що не за лакея. Службу сю він сприкрив собі швидко і вже 1570 р. вступив до іспансько-неаполітанського війська, котрого начальником був славний воєвода тих часів, Дон Жуан австрійський. Сервантес відзначив ся в славній битві під Лепанто в р. 1571. Хоч хорий на пропасницю, він став до бою разом зі своїм братом, держав ся хоробро, стратив ліву руку і одержав з рук самого Дон Жуана перед цілим полком гонорову відзнаку. Вилічивши ся з тяжкої рани, він брав участь в походах на Туніс і Наварин, пізнійше просив ся на якийсь час до дому. Пливучи до Іспанії з поручаючим письмом від неаполітанського короля, коли все йому всміхало ся, попав ся разом з братом і цілим кораблем у руки морських розбійників (піратів) із Туніса. Найшовши при нім королівське письмо,

розбійники подумали, що мають у руках якусь важну особу, і для того, коли батько Сервантеса прислав за своїх синів окуп, вони випустили тільки молодшого брата, а Міґуеля задержали. При поділі добичі він дістав ся в руки дуже жорстокого пана, Гассан-Аґи, перевертня з Греків, котрий дуже знущав ся над своїми невільниками. Сервантес був чоловік безумно відважний і непосидючий; раз по раз робив він змови між невільниками, щоби вирвати ся на волю, а раз навіть зробив таку змову, щоби опанувати весь Туніс. Коли змову відкрито, багато з її учасників погибло з рук катівських, тільки Сервантесови даровано жите за єго сьмілість. Врешті, по 5 літах неволі, викуплено його 19. вересня 1580 р. Вернувши до Іспанії, вступив він знов до війська, брав участь в поході на острови Азорські і аж від 1583 р. осів постійно в ріднім краю, виступивши з війська. Він оженив ся з любови з убогою панночкою, що звалась донна Каталіна де Палатіос і Салязар. Для заробітку написав він першу часть повісти пастирської „Ґалятея“ (1584), пристав до театру, для котрого в короткім часі написав майже 30 драматичних штук. Штуки ті grano з поводженем у Мадриті, але тривкої вартости вони не мають, крім хіба одної із них п. з „Нуманція“. Діставши місце урядника при митах у Севіллї, він покинув театр. В Севіллї написав ряд дрібних повісток, котрі видав п. з. „Novellas ejemplares“ (по нашому сказати-б „Повістки, де показано добрі приклади“). Дальші літа його життя не зовсім вияснені; звісно тільки, що задля якогось непорозуміння він попав у тюрму: одні кажуть, що за довги, котрих наробив якийсь його несовісний спільник, а другі твердять, що задля бійки королівських двораків, що счинила ся перед домом, де він жив, і задля котрої підозріне впало на його прислугу. Те тільки згідно подає переказ, що власне в тюрмі йому

прийшла думка написати повість про шляхтича, що начитавши ся лицарських повістей, виїжджає в світ ратувати невинність і шукати чудесних пригод, а стикаючи ся з дійсним, далеко не лицарським світом, попадає в безконечний ряд смішних і сумних ситуацій. І ось 1604 р. вийшла перша частина славної повісти п. з. „Глубокоумний шляхтич Дон Кіхот з Ляманші“. Коли публіка зразу не дуже квапила ся купувати книжку, видав Сервантес безіменну брошурку „El buscarie“ (бомба), в котрій ніби то критикуючи „Дон Кіхота“ підпустив замітку, що се сатира на якісь високо поставлені особи. Люди кинули ся купувати книжку, але zarazом обрушили ся на неї різні фігури. На автора посипались докори, крики та доноси, так що цілих 8 літ він не важив ся нічого нового друкувати. Але Дон Кіхот тимчасом став книгою славною не тільки в цілій Іспанії, але і в Франції, Італії і иньших краях. Се й склонило в 1614 році якогось бездарного писаку видати другу частину повісти. Обурений Сервантес написав про те сам другу частину „Дон Кіхота“ і видав її 1615 р., по чім викінчив ще обширну лицарську повість „Терпіння Персілеса і Сірісмунди“. Се був останній його твір; 23 цвітня 1616 р. він умер, того самого дня, коли в Англії умер великий драматичний поет Вільям Шекспір.

„Дон Кіхот“ Сервантеса, се перша повість в новітнім значінню того слова і один із найславніших творів людського духа. Сатира на безглузді лицарські повісти, котрими много сот літ зачитувалась уся Європа, поглиблюєть ся і розширюєть ся тут поступенно в величній малюнок боротьби між благородними поривами чуття і твердою дійсністю, між поезією і прозою життя. Через те має „Дон Кіхот“ безсмертну вартість в історії духового розвою всеї людськості і є любимою книгою для всіх

осьвічених людей. Про його популярність може свідчити хоч би те, що від 1605 до 1857 р. книгу сю видавано в Іспанії не менше як 400 разів, що перекладано її на мову англійську 200 разів, на французьку 168 разів, на італіянську 96, на португальську 80, на німецьку 70, на шведську 13, на польську 8, на датську 6 разів, на російську 2 рази і на латинську 1 раз. Повного русько-українського „Дон Кіхота“ ми ще не маємо, тай не швидко мабуть його діждемо ся. Те, що я тут подаю читателям — є свобідна переробка головної основи першої частини повісти, переробка з прози на вірші на взірець іспанських народніх пісень.

ПРОЛОГ.

Іспанія! Іспанія!
Мов у казочнім сні
Той земний рай, чудовий край
Привиджуєсь мені.

Яркее сонце сипле жар
Тепла і красоти,
Зима на горах там сидить,
Не сьміє в низ зійти.

Вічно-зеленії ліси
Роскішно шепчуть, знай,
І ріки срібнії шумять
І поять спраглий край.

Один лиш серед блисків тих
І гір, лісів і рік,
Посеред раю земного
Бідує чоловік.

Хоч не з верху, то в серці ще
Він носить, в голові,
Тиранства і пониження
Кайдани вікові.

Тепер він звільна двигается
На новий сьвітлий шлях,
Та давні рани ще болять,
Не вигас давній жах.

Іспанія! Іспанія!
При слові тім у нас
Не нинішній являється край
І не вчорашній час.

А та величная доба,
Коли півмісяць впав,
Скінчилась вікова борба,
Іспанець паном став;

Коли в одно сполучений
Народ народом вчувсь
І з запалом побідника
До діл, наук метнувся;

Коли то Хрістоваль Колон
Іспанські кораблі
В щасливу годину вів
До нової землі;

Коли з Італії прийшло
Відродженє наук,
І з ним до лету й творчости
Відродивсь людський дух;

Коли лицарство не було
Суспільним тягаром,
Владало з рівним хистом ще
І шпадою й пером;

Коли й мужик іспанський ще,
Немов удільний князь,
На батьківській землі сидів
І чув з народом звязь;

Коли ще ум його живий
У морок не зблудив,
І Санчо Панза бік о бік
Із Педром Креспо жив*);

Латинська книга сумирно
З арабською неслась,
І пісня милозвучная
По краю всім лилась.

В той час турнірів і пригод
І романтичних трель
Родивсь і жив в Іспанії
Сервантес Міґуель.

Убогий хоч шляхетський рід
Привів його на сьвіт.
Не много радощів в життю
Зазнав він, много бід.

Наука, школа і пісень
Солодких вчасний дар —
І тут же служби панської
Невитерпний тягар...

*) Санчо Панза — один із героїв повісти про Дон Кіхота. Педро Креспо — герой славної драми Кальдерона „Війт Заламейський“, переробленої мною також на нашу мову і кілька разів виставлюваної в театрі. [Прим. автора].

Тягар той на вояцький стан
Він швидко проміняв,
Австрійський славний Дон Жуан
Йому сей шлях вказав.

Як при Лепанті став з хрестом
Півмісяць на дуель,
То славно бив ся в бою тім
Сервантес Міґуель.

Хоч хорий — станув у рядах
І не подав ся в зад,
Хоч ліву руку стратив сам,
Та ціло вийшов брат.

Каліка-вояк він вертав
У рідний край назад,
Та на судно його напав
Із Туніса пірат.

Пять літ в тяжкій неволі був,
В кайданах протомивсь,
Та хоч грозила смерть нераз,
З поганцем не миривсь.

„Один каліка той — казав
Поганий пан його —
Грізнійший він для Туніса,
Аніж Іспанців сто“.

А як свободи день настав,
Він в рідний край верта,
Воює шпадою й пером
В тяжкій борбі життя.

Вояк, писатель... Тут любов
Всьміхає ся йому, —
І тут же за чужу вину
Він попада в тюрму.

В селці Ля Манші Туніс він
Мав серед вітчини,
Там славу й честь Іспанії
Топтали барани.

Оттам в тюрмі в його умі
Дитя те почалось,
Що на весь сьвіт, у всі віки
Соколом понеслось.

Оттам невиplatний довжник,
Каліка і старець,
Неоціненим жемчугом
Сьвіт збогатив увесь.

Хоч вийшов він на волю знов
І честь свою обмив,
Та все-ж у бідности тяжкій
Літа свої кінчив.

Самотний, без приятеля,
Посеред ворогів
До смерти він з неправдою
Борбу завзяту вів.

І в Дон Кіхоті свій патрет
Духовий нам списав,
Безумця благородного
Нам образ завіщав.

Без боязни, без огляду
На біль, інтерес свій,
За славу, за невинність він
Іде в нерівний бій.

Він — аж до старости дитя —
Прямцює на провал,
Побитий та неvigаслий
Несе свій ідеал.

I.

У місцевости Ляманші,
У незвісному присілку
Жив собі убогий шляхтич
Дон*)... Кіхада**) чи Кезада***).

Земелька його маленька,
Не преписнієї палати,
Служби не щоби богато:
Сам свій пан і сам свій наймит.

Лиш старенька економка,
Молода її сестрінка
Та слуга, що враз конюх був,
Дроворуб і водонос.

Чи великі антенати
Були в нашого Кезади,
Де, коли й як відзначились —
Щось історія мовчить.

Лицар наш був муж спокійний:
Щит предківський коло печи
Був за заткальницю в него,
В шоломі гніздилися кури.

*) пан; **) вилиця; ***) плесканка сира.

Спис проржавілий на кухні
За рожен вертівсь раз в тиждень,
Бо раз в тиждень штуку мяса
Для господаря пекли.

Що-ж робив наш славний лицар?
А робив він не багато:
Полював собі з хортами,
А то більше так сидів.

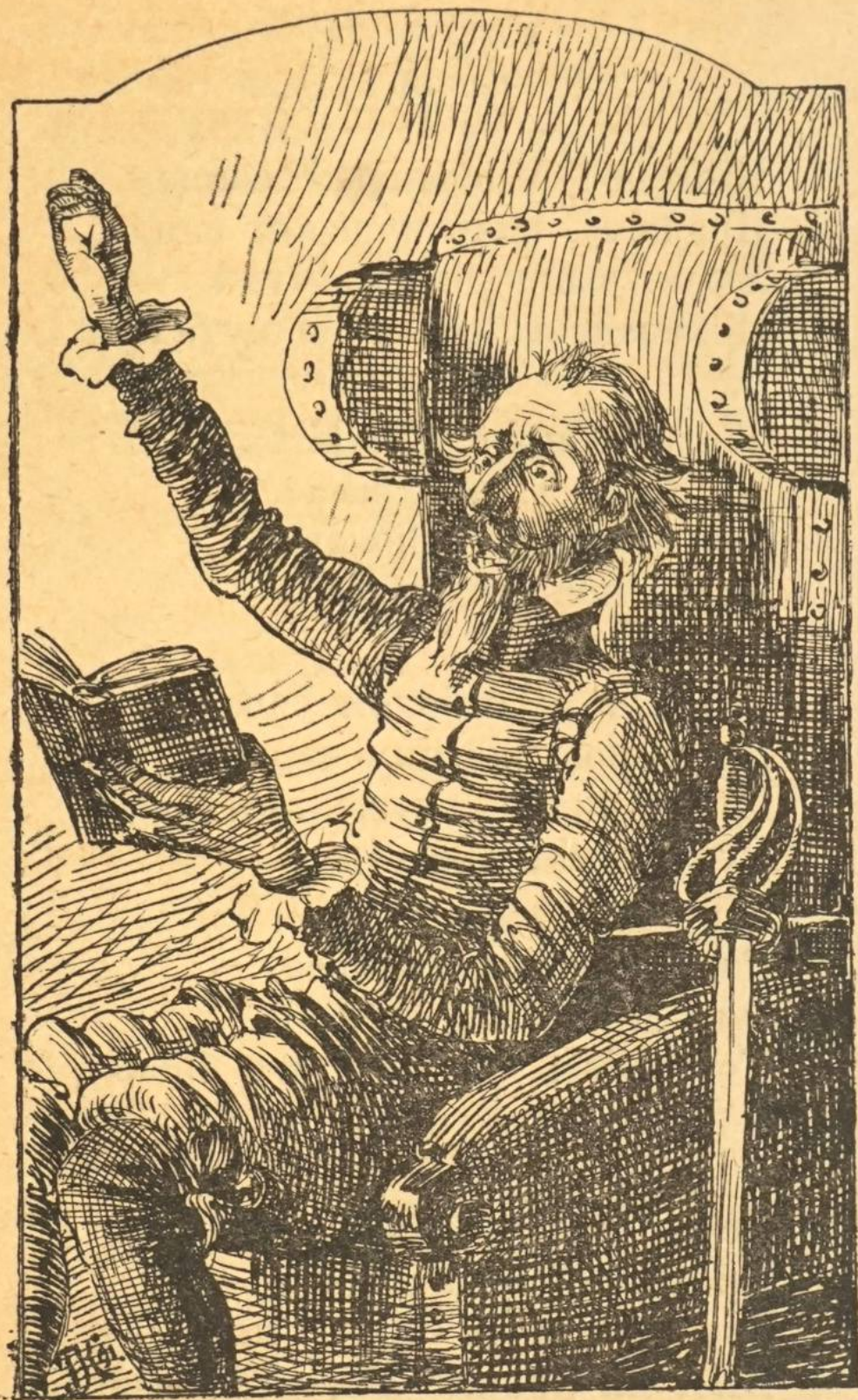
Чоловік уже в літах був —
Перебіг за п'ятдесятку,
Не женив ся, не дружив ся, —
Вкучно стало дармувать.

Ось він на старії літа
Вдарив ся в літературу,
А що був новак в письменстві,
То й попав на манівці.

Вхопивсь за старі романи,
За лицарськії пригоди
За ті пестрі, безконечні,
Дивовижні казки.

Де лиш мав яку копійку,
Чи продав горох чи просо,
Чи воли чи гурт овечок,
Все в книгарню так і пер.

Ба, не стало незабаром
Ні гороху анї проса,
Ні волів анї овечок,
А читать хотілось, страх!

Ось почав наш лицар славний
Земельку свою шматками
Продавать — а все на книги...
І читав, читав, читав.

II.

Південь! А іспанське сонце
Пражить, наче приском сипле.
Люди, звірі навіть мухи
Поховались, сплять в кутах.

Тільки лицар Дон Кіхада
Не ховаєсь, не дрімає,
Але в своєму покою
Дивні повісти читає.

Піт з чола горохом сипле,
Крізь розхристану сорочку
Груди видно, висше ліктів
Рукави він закотив.

Розкудовчивши волосє,
Очи дико завертає,
То сьмієсь, то морщить брови,
А чита, чита, чита.

Вечір! Стиха наближаєсь
Економка, їсти кличе
З чісником фасолю й мясо —
Втім як крикне лицар: „Смерть!“

„Смерть усім вам, Ганелони!
Смерть вам, зрадники Ролянда!
З чісником фасолю й мясо
Я-б віддав, щоб пражить вас!“

Ізлякала ся старушка.

„Сьвят, сьвят, сьвят, чи пан сказив ся?
Боже відверни! І де се
Злости він набрав такої!“

Північ, все село дрімає,
Гавкають де-де собаки,
Річка шепче по каміню,
Та в дуплі кричить сова.

Тільки лицар Дон Кезада
При сьвічках сидить на кріслі,
Палці впутав у волосє
І чита, чита, чита.

Дійсний сьвіт і дійсні люди,
Їх жите і їх природа,
Межі всі часу й простору —
Все щезає перед ним.

І в розпаленій уяві
Вихром носять ся скаженим
Люті велитні кроваві,
Люті змиї стоголові.

Славні лицарі з мечами,
Що по пахи в крові бродять,
І красавиці чудові
На високих пишних ґанках.

Битви, свари, поєдинки,
І нечувані пригоди,
І блискучії турніри,
І розкішні обіди,

Пригоди Дон Кіхота.

Дивні пестощі любовні,
Рани й лічення в моменті,
Нині бідність, завтра царство
Лицарю паде в подолок.

Мов колеса млиновії
Все те путалось, мішалось,
Клекотіло, торохтіло
У лицарській голові.

День по дневи, ніч по ночі,
Мов невпинная горячка,
Йшла та вбійчая робота,
Сьвіт пожерла весь єму.

Ні до діла, ні до мови,
Ні до думки не спосібний
Став сірома — просто мовить:
Бідний лицар одурів.

III.

Славний лицар Дон Кезада
Думає глибоку думу:
То сідає, то зірветь ся,
Мов до лету воробець.

То він ходить по покою,
То неначе стовпом стане,
Щось воркоче та муркоче,
Далі так став говорить:

„Сьвіт страшенно попсував ся,
Мов та бочка розісхла ся
Та тече в усіх уторах —
Конче тра набить обруч.

„Зледащіло все лицарство,
Животи пасе, розводить
Все любовні теревені,
А пригод не йде шукать.

„А неправда скрізь панує,
І гнете невинність люто,
Землю Божую плюгавить
І поганить красоту.

„Велитні жорстокі ходять,
Діток без страху з'їдають,
Мучать в погребях красавиць —
Оборони їм нема.

„Гей, Алонзо, схамени ся!
Весь свій вік прожив ти чесно,
Злу не потурав ніколи,
То й тепер не потурай!

„Хоч всі правду відступили,
Наплювали на невинність,
Красоту відбігли в гору, —
Ти її не відбіжи!

„Сьвіт страшенно попсував ся
І не може він стояти, —
Без блукаючих героїв
За псю душу пропаде!

„Гей, Алонзо, схамени ся!
Будь ти сьвіту поратівник,
Будь ти злому лютий местник,
Оборона правді будь!

„Годі тутка дома киснуть,
Мов в кропиві печериця,
Коли тамки сьвіт весь гине!
Гей, спасати сьвіт ходім!

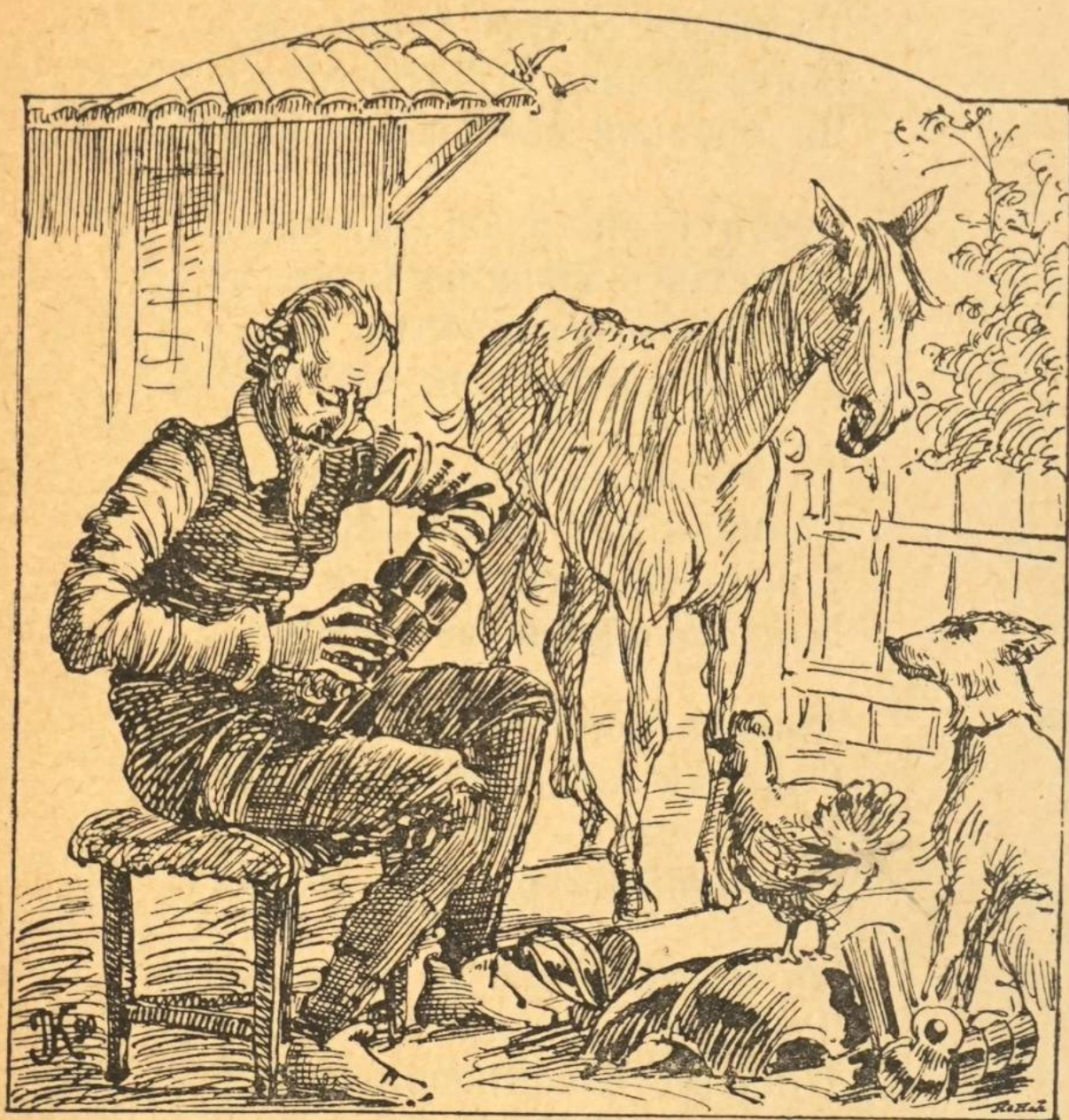
„Діло славне і велике
Зве тебе: часи лицарства
Відновити! Нуж до діла!“
Так наш лицар говорив.

Блудним лицарем зробитись,
На геройській пригоді
Рушить з дому в сьвіт широкий —
Ось що враз задумав він.

І почав усе ладнати,
Що до сего діла треба,
І про що читав у книгах —
Много там не тра було.

Поперед усього — збруї.
Ся найшла ся по шматочку:
Що на стриху, що у кухні,
Що в овечому хліві.

Взяв наш лицар шмату й цеглу,
Тай ну терти, дряпачь, шкрябачь,
Поки збруя прадідівска
Стала на людий похожа.

Все мов і до ла́ду вийшло,
Тільки з шоломом був клопіт,
Бо візира не ставало —
Ну, біда! Хоч сядь тай плач!

Взяв наш лицар шмат тектури,
Викроїв візір з неї,
Срібним обліпив папером,
І до шлема прикрутив.

Бачилось — чого-б ще треба!
 Та підвів лихий Алонза
 Взять меча і стрібувати,
 Чи тривкий єго візір.

Рубонув він раз і другий,
 Розлетівсь візір на кусні
 І пропала вся робота,
 І прийшлось новий ліпить.

Та тепер на розум взяв ся
 Славний лицар Дон Кезада
 І візір свій тектуровий
 Бляхою підшив зо споду.

Лицарю коня потрібно.
 Славний лицар Дон Кезада
 Мав коня — таку драндиґу,
 Що лиш шкура й кість була.

Та не дбав про се наш лицар,
 Твердо вірив, що небаром
 Кінь єго славнійший стане,
 Ніж той Сідів Бабієка.¹⁾

По лицарському звичаю,
 Про який читав у книгах,
 Він прозвав свою драндиґу
 Шумно-звінко Розінанте.²⁾

¹⁾ Сід, властиво Руї Діаз, національний герой іспанський, особа історичня, жив у ХІ. віці.

²⁾ Від *goscin* — коняка, і *antes* — давнійше; значить: давнійше був поганою конякою, а тепер, мов би то, ось чим став.

По лицарському звичаю,
 Про який читав у книгах,
 Мусїв і собі наш лицар
 Винайти нове ім'я.

А ім'я те, що небаром
 Малось стати голоснее
 На весь сьвіт, затьмити назви
 Амадіса, Гальоара,

Белїяна, Передура,
 Плятіра, Еспляндіана,¹⁾
 Се ім'я повинно бути
 І значуче і звінке.

Вісім день ходив наш лицар
 У задумі стофунтовій,
 Поки назву ту придумав:
 Із Ляманші Дон Кіхот.²⁾

Та крім того ще одного
 Потребує всякий лицар
 По лицарському звичаю,
 Про який у книгах пишуть —

Потребує лицар дами,
 У котрій би закохав ся,
 Щоб в ім'я її боротись,
 Їй здобути славу й честь.

¹⁾ Назви героїв тих лицарських повістей, котрими до одуру зачитував ся наш лицар.

²⁾ Quijote по іспанськи значить наголінник; quijada — вилиця, quesada — плесканка сира.

Він без дами — борщ без сала,
Хліб без соли, гла без уха,
Бо лицарство без любови,
То немов горіх-свистун.

Десять день ходив наш лицар
І шукав такої дами,
І зітхав і так балакав:
„Боже, як то буде гарно,

„Як прийде до мої дами
Велетень Каракулямбро,*)
Цар острова Маліндрани*)
І такі слова рече:

„Препрославлена госпоже!
Вірний ваш великославний
Лицар Дон Кіхот у бою
Збив мене й сюди прислав.“

„Лиш кого-б то в біса вибрати
Дамою свого серця?“
Довго мучив ся наш лицар,
Поки врешті не знайшов.

В близькому селі Тобозо
Дівчина була, мужичка,
Звалась Домка Льоренцівна,
Дівка гарна, що й казати.

*) Назви взяті з тих же лицарських повістей, зовсім фантастичні.

Славний лицар наш до неї
Здалека зітхав часами,
Та вона про те й не знала —
От єї він обібрав.

Видумав для неї назву:
Дульчінея із Тобозо,
Закохав ся в ній — та звісно,
Все по книжному, як слід.

Так готовив ся наш лицар
На своє велике діло,
Поки вирушив із дому,
Сьвіт від згуби ратувать.

IV.

Рано-рано, ще не встало
Сонце на кастильськім небі,
Враз з курми та воробцями
З ліжка схопивсь лицар наш.

Взяв на себе славу зброю,
Вивів з стайні Розінанта
І крізь фіртку, загумінком
Тайком вирушив у сьвіт.

„Слава Богу, — думав лицар, —
Що так гарно се вдало ся,
Що баби мої ще снали,
Бо готові-б не пустить.“

Хоч хоробрий був наш лицар,
Та бояв ся економки,
А язик її сестрінки
Був острійший від меча.

„А тепер, мій славний коню,
Ти неси мене, де хочеш!
Я тобі здаюсь на волю,
Бо-ж се спільний виїзд наш!“

Та заледво се промовив,
Втім неначе грім небесний
Думка темна і зловіща
Шибла в голову єму.

Одубів наш славний лицар,
Мало що з коня не кицнув,
Мало не вернувсь до дому:
Він ще лицарем не був!

Бачите, закон лицарський,
Про який читав у книгах,
Каже, що ніхто не сьміє
З лицарем до бою стати,

Хто врочисто, по закону,
Не прийме „удару й плаза“
З рук лицарських, і не буде
Між лицарства цвѣт „побитий“.

Ах, а він же, Дон Кіхот,
Нї удару, анї плаза
Доси не дістав, в лицарство
Він побитий ще не був!

Та не довго клопотав ся.
„Що-ж — подумав — не дістав ще,
То дістати мушу швидко
Те лицарськеє битьє.

„Перший лицар, що в дорозі
Напїткаю, мусить службу
Сю менї зробити, а славу —
Славу я здобуду сам!“

І успокоївшись на тому,
Випрямив ся на кульбаці,
Сьвіт увесь очима змірив
Тай погнав у Божу путь.

V.

„Пишно сонце золотєє
Розпустило на всю землю
Золоті свої пачоси
І витало сьвіт увесь;

„Гармонійно щебетали
Пестропері пташенята,
Сьвіт витаючи небесний
На кастилськїм небосклонї;

„От тоді преславний лицар
Дон Кїхот покинув гордо
Те своє пухове ложе,
Збрую яснун надїв.

„А в подвірю вже готовий
Ждав преславний Розінанте,
Щоб на честь усьому світу
Взять єго на свій хребет.

„Так мабуть почне колись-то
Чародій якийсь премудрий
По надземному вітхненню
Опис моїх славних діл.

„О щасливе те столітє,
Рік щасливий і година,
У котрій на світ явить ся
Пречудовий опис той!“

Се наш лицар так балакав,
Їдучи під скваром сонця
На драндизі своїй полем; —
Далі так почав зітхать:

„О княгине Дульчінеє,
Владнице отого серця,
Що тобі до свого скону
Вірно присягло служить!

„Як же ти жорстока, пані,
Що мене від себе гониш,
Поки світ не буде повен
Слави наших двох імен!

„Та дарма! Обіт сей свята
Заприсяг ся я сповнити;
І сповню. Лиш ти, о пані,
Ти про мене не забудь!“

От таких дурниць без міри
Городив наш мудрий лицар,
Тюпаючи чистим полем
На своєму Розінанті, —

Пережовуючи в тямці
Глупі повісти лицарські,
Мов вівця, що румегає
Нерозгризену траву.

А тимчасом — був се липень —
Сонце пражить мов наняте,
Бачить ся, могло-б і мозок
Висушити в голові.

А довкола рівне поле,
Ні села, ні хат не видно,
Ні душі нема живої —
Сумно Розінант плетесь.

Лицар вже десятим потом
Обливаєсь, із гостинця
Курява его обсіла,
Тай у животі бурчить.

Аж над вечір показалась
Ветха коршма край дороги, —
Зміркував наш лицар зараз,
Що се пишний замок був!

Перед коршмою на приспі,
Подорожні дві дівчині,
Що в Севіллю в найми їдуть,
І тут на ніч припинились.

Зміркував наш лицар зараз,
Що се певно дві княгині,
А погоничі, що там-же
Годували своїх мулів —
Що се знатні чури їх.

Дуже врадував ся лицар,
Став при вході тай чекає,
Поки в замку ріг затрубить,
Гостеві подасть привіт.

Втім тру-тру! нараз почулось —
Се свинар гнав свині з ріпи
І трубою в купу кликав, —
Лицар думав: „Кличуть нас“.

Ось він в'їхав преповажно
На коршемнее подвіре, —
Та страховище уздрівши
В розтіч кинулись дівки.

„Не лякайтесь, ясні дами!
Я вам зла чинить не хочу“, —
Мовив лагідно і чемно
Славний лицар Дон Кіхот.

„По лицарському закону,
До котрого признаю ся,
Обовязок мій — служити
Аж до гробу щиро вам“.

На страховище зелізне,
Густо порохом покрите,
Що такі слова казало —
Витріщили ся дівки.

Але те, що „ясні дами“
 Він до них сказав, се так їх
 Розсмішило, що на голос
 Реготать ся почали.

Се діткнуло Дон Кіхота.
 „Скромність — краси оздоба;
 Нерозумний лиш сьміє ся
 З незначучої дрібниці.

„Я-ж нічого вам такого
 Не сказав, щоб вас вразило;
 Я лиш вам служить бажаю, —
 То з чого-ж сьміять ся вам?“

Та дівки ще більш хихочуть...
 Дон Кіхот уже й озлив ся,
 Та на щастє вийшов з коршми
 Грубий та товстий коршмар.

Вид худого Дон Кіхота
 У зелізі серед спеки
 Певно був сьмішний для него,
 Але перед острим списом
 І мечем він мав респект.

Він сказав про те приязно;
 „В добрий час! Гість до нас!“
 Дон Кіхот єму вклонив ся
 І з коня на землю зліз.

„На ніч, лицарю, до мене?“
 Говорив коршмар. „Усе
 В мене є, лиш ліжка Бог дасть.“
 Дон Кіхот махнув рукою.

„Збруя — се моя перина,
Боротьба — моя забава,
Ясний пане каштеляне“ —
Різько лицар відказав.

„Га, як так, — коршмар промовив, —
То буде вам вся вигода:
Місь перин тверде каміне,
Галабурда замісь сну.“

Тимчасом дівки зблизились,
Познимали з него збрую,
Наголінники і панцир,
Тільки шолома ні руш.

Він був звязаний шнурками,
Ті прийшлось би розтинати,
А на се, хоч гиць, наш лицар
Подозволить не хотів.

За той час коршмар у стайню
Втяг голодную драндиґу,
Дав їй сїна, й Дон Кіхоту
Повечеряти приніс.

Сїв у шоломі наш лицар,
В гору здер візір руками,
А услужнії дівчата
Пхали страви в рот єму.

Ще з вином було сьмішнійше:
Горілиць поклав ся лицар,
А коршмар єму до рота
Просто з лїйки лив вино.

VI.

Так „припнявши душу к'тілу“,
Встав наш лицар покріплений,
Коршмаря узяв за руку
І до стайні з ним пішов.

Там нараз беркиць у мерву,
Перед коршмарем прикляк,
Ще й низенько поклонив ся
І єму ось так сказав:

„Славний пане каштеляне!
Ту клячати-му й не встану,
Поки згодитесь мені
Те зробити, чого попрошу!“

Спудив ся коршмар, та був він
Хитрий і бувалий в сьвіті,
То й доміркував ся зараз,
Що у лицаря мабуть

В голові нема всіх дома.
„Встаньте, лицарю! — промовив, —
Що лиш треба вам, усе те
Я вчинить для вас готов.“

„Бачите — сказав наш лицар —
Власна воля й обов'язок
Звуть мене у сьвіт широкий
На пригоди й боротьбу.

„Блудним лицарем зробитись
Я задумав, поразити
Всю нечисту, вражу силу,
І невинність боронить.

„Та біда, що я ще доси
Не прийнятий в стан лицарський, —
Так ви завтра, ясний пане,
В лицарі мене побийте!

„По лицарському звичаю
Я сю ніч продержу варту:
В вашій замковій каплиці
Буду зброї пильнувать.

„Завтра-ж рано, милость ваша,
Звольте законні удари
Дать мені й благословити
На той славний шлях мене!“

„Ну — коршмар подумав — буде
Нам на сюю ніч забава!“
Та на голос рік поважно:
„Лицарю, най буде й так!

„Думку вашу похваляю.
Сам я за-молоду також
В світ ходив пригод шукати
І келішками дзвонить.

„Жаль лише, що в моїм замку
Поки що нема каплиці,
Але можна й край керниці
Зброї вам допильнувать.

„А тепер скажіть, мій пане,
Маєте ви де що гроший?“

„Ані дудка! — мовив лицар, —
„В жадних книгах я нігде

„Не читав, щоби лицарство
Мало хоч би гріш при собі“.

„Ну, се помилка, мій пане, —
Відказав єму коршмар.

„Може в книгах там про сєє
Не писали, та се певно,
Що блукаюче лицарство
В сьвіт не гналось без дрібних.

„Певно й те, що не пускалось
І без чистої сорочки, —
Як не лицар сам, то чура
Мав при собі все, що слід“.

І бальзам на рани також
Мусіли при собі мати,
Бо у битвах, у пустинях
Де цирулика візьмеш?“

„Все те, лицарю мій любий,
Мусите ви роздобути;
А тепер знімайте зброю
І до рана стережіть!“

VII.

Ніч. Неначе вовчі очі
Виискрилось темне небо,
Холод тисне аж до кости,
Місяць зирка знад хліва.

Дон Кіхот в одній сорочці
Мов мара висока, ходить
По подвірю, лічить зорі
І вартує власну зброю.

Зброю ту поклав на купку
На кориті водопою,
Тільки спис узяв у руки.
Ходить, стане, знов верта.

Холод тисне аж до кости,
Цокотить герой зубами,
Споминає Дульчінею,
Шепче вірші, та дарма!

А з вікна коршмар-собака
І дівчата заглядають
Та сьміють ся з Дон Кіхота,
Аж дзеленькають шибки!

Втім один погонич мулів
Заспаний устав з запічка
Тай поплів ся на подвіре
Своїх мулів напоїть.

Ледво вздрів єго наш лицар,
Зверещав до него грізно:
„Стій, безумче, мої зброї
Навіть пальцем не діткнись!“

Та погонич тільки буркнув:
„Чорт не вхопить гарматури!“ —
Вхопив зброю за реміне
Тай шпурнув єї на бік.

Наш відважний лицар, вздрівши
Сю нечувану зневагу,
Завернув до неба очі,
Дульчінею спогадав —

Потім вхопив спис обіруч,
Як погонича не трахне
Зверха в голову! Мов громом
Поражений той упав.

Зараз кров єго облила,
Пам'ять вся єго лишила —
Як би ще раз так дістав,
Був би певно вже не встав.

А наш лицар преспокійно
Взяв свою лицарську зброю,
Знов поклав на тім кориті,
Знов приняв ся вартувать.

За маленьку хвилину
Зліз погонич другий з печи
І поплів ся на подвіре
Своїх мулів напоїть.

Він не знав, що з першим сталось,
І спокійно наближав ся, —
Аж ось Дон Кіхот муркоче:
„Дульчінеє, поможи!“

Знов ухопив спис обіруч,
Як погонича не трахне
З верха в голову! Та сей мав
Твердший череп, і не впав.

Крик зробив ся на подвірю,
З коршми всі повибігали
В сорочках та пестрих коцах,
Мов страховища які.

Дон Кіхот як стій подумав,
Що ворожі чародії
Вислали нечисту силу,
Щоб знущала ся над ним.

І він крикнув: „Га, прокляті!
Виходіть! Валіть юрбами!
Скорше в штуки дам порватись,
Ніж на крок уступлю вам!“

Бачить наш коршмар, що лихо,
Що не знає жартів лицар,
Що безкарний божевільний,
Хоч би їх і всіх посік —

То втишив юрбу швиденько,
Геть забрать велів ранених,
Сам до лицаря зблизив ся
І такі слова сказав:

„Славний лицарю, даруйте
Мужикам сим їх провину,
За котру вони аж надто
Остру кару прийняли!

„Ваша проба вже скінчилась!
Ви дали непоборимий
Доказ вашої відваги,
Час вам лицарем зістать.“

Дон Кіхот був рад тій мові,
Зараз же прикляк покірно
У болото край корита,
Щоб прийнять удар лицарський.

А коршмар дівок покликав,
Ще й приніс якесь книжище —
Давнії якісь рахунки —
Взяв лицарський меч до рук.

Ось почав він щось мурчати,
Мов молебен-то читає,
Потім викрикнув виразно:
„Гарам баран гукір геп!“

При остатнім слові міцно
Затиснув кулак — як гепне
Дон Кіхота в карк, аж слъози
Бризнули єму з очий.

„Сей удар — коршмар промовив —
Щоб останній був! Най згине,
Хто би ще посьмів рукою
Вашого карку діткнуть!“

Потім меч взяв у руку,
Як не лусне Дон Кіхота
Плазом через плечі — бідний
Дон Кіхот аж застогнав.

„Се плазоване — коршмар так —
Най для вас останнє буде!
Від тепер вам тільки вістрем
Вільно уживать меча!“

Церемонія скінчилась;
Встав наш лицар, а коршмар
Приказав дівчатам зброю
Наложить на Дон Кіхота.

Ось одна вложила панцир,
Друга меч приперезала,
Лицар шолом свій насунув,
Став готов, мов страхопуд.

Шумногучними словами
Дякував він коршмареви,
Дякував обом дівчатам
За лицарську послугу.

Потім врадуваний дуже
Сїв на свого Розінанта,
І хоть ще ні сьвіт ні зоря —
Він попер у дальшу путь.

VIII.

Хто се, хто се до схід сонця
По дорозі, по безлюдній
Так жене, мов оглашений?
Га, се славний Дон Кіхот.

Гордість грудь єму розперла:
Він вступив в закон лицарський,
А тепер летить до дому
Гроший взять і сорочок.

„Ще конечно чури треба!
Може би сусід мій Санчо
Хтів поїхати“ — думав лицар
Втім „ай-ай! ай-ай!“ почув.

Крик плачливий і болющий
Доходив з ліска праворуч.
„Га, невинність там мордують!“
Муркнув лицар Дон Кіхот.

Зараз гатьта взяв коняку
Тай в лісок на крик поїхав.
Не далеко й їхати мусів,
Швидко ось що він удрів:

Хлоп сорочку зняв з хлопчини,
Прив'язав єго до бука
Тай ремнем бє по плечех,
Аж довкола ляск іде.

Бє тай все приповідає:
„А пильнуй худоби, драбе!“
Хлопець — добрий вже підпасич —
Лебедить: „Ой-ой, пустіть!“

Як побачив се наш лицар,
Крикнув грізно: „Га, тиране!
Ось ти як невинність мучиш!
Боронись, бо смерть твоя!“

Хлоп, уздрівши над собою
Дивовижнее страшило
На кони, в зелізних бляхах,
Думав: „Смерть моя прийшла!“

І трівожно відмовляє:
„Пане, се не є невинність,
Се Андрійко, мій підпасич,
Пренедбалий та пустий.

„Що вже я єго благаю:
„Ей пильнуй худоби, сину,
Щоб вовки єї не рвали
Або в шкоду щоб не йшла!“

„Та куди тобі! Що днини
Все одна бракує штука.
Шкоди наробив без міри —
Мушу розуму повчить.“

„Пане — крикнув битий хлопець —
Мій господар скупиндряга,
Бе мене, щоб я від него
Втік зі служби пред часом,

„Щоб мені не заплатити“.
„Брешеш драбе!“ хлоп озвав ся.
„Сам ти драб і сам ти брешеш!“
Гримнув грізно Дон Кіхот.

„Зараз відвяжи хлопчизну!“
Хлоп покірливо послухав.
„Зараз заплати біднятку
Все, що винен ти єму!“

„Пане, я не маю гроший
Тут у лісі. Най Андрійко
Перейдєсь до мого дому,
Я віддам єму, що слїд.“

„Пане — злебедів Андрійко —
В дім єго я не покажусь,
Там мене він обезвічить!
Се без серця чоловік!“

„Ні, небоже, не посьміє
Він піднять на тебе руку,
Я вже зроблю так, що смирно
Все тобі він заплатить.

„Слухай, ти тиране лютий!
Присягни ось тут на меч мій,
Що даси єму всю плату!“
„Присягаю“ — рік мужик.

„Ну, гляди-ж, а як присяги
Не додержиш, то страшенна
Не мине тебе відплата
Із лицарської руки!

„Бо тоді зо мною справа.
А ти знаєш, хто я? Славний
Лицар Дон Кіхот з Ляманші,
На все злее Божий бич!“

Се сказавши, лицар гордо
Обернувсь на Розінанті,
Тай шлап-шлап поїхав з ліса.
Хлоп глядів, аж він і щез.

А тоді сказав до хлопця:
„Ну ходи сюди, Андрійку!
Ну, ходи сюди небоже,
Най тобі свій довг сплачу!“

Вхопив хлопчика за руку,
Прив'язав єго до дуба,
Як почне ременем прати —
Ледво в тілі дух лишив.

„Ось тобі твоя заплата!
А тепер іди, небоже,
Того лицаря шукати,
Щоб тобі сей біль злизав!“

І пішов мужик, а хлопець,
З болю стогнучи, зібрав ся
В путь, щоб лицаря шукати,
Що мав біль єго пімстити.

Так то наш преславний лицар
Боронив сьвяту невинність,
Так поборював неправду,
Людську кривду направляв!

ІХ.

„Понад всі дівчата в сьвіті
Ти тепер найщасливійша,
О прекрасна Дульчінеє!“ —
Бубонів собі під ніс.

„Бо-ж тобі судила доля
Власть над першим зміж лицарства,
Над преславним Дон Кіхотом,
Що поборює все зло!“

Так бурчав собі наш лицар,
Плетучись безлюдним шляхом, —
Аж нараз напротив него
Їде купочка людей.

Се купці були з Толедо;
Мавританські парасолі
Над собою розіпняли, —
З ними з десять слуг було.

Слуги пішки йшли з бичами,
А купці тряслись на мулах.
Звільна, тихо йшла ватага
Десь на ярмарок мабуть.

Але лицар наш подумав,
Що й вони пригод шукають;
Ось він став серед дороги
І „до штурму“ знізив спис.

„Стійте!“ — крикнув він що сили, —
„Сьвіт увесь най зупинить ся!
Кроку я не дам зробити
Жадному, хто зараз тут

„Не признасть і не присягне,
Що нема в цілому сьвіті
Красної цариці й дами,
Як з Тобозо Дульчінея!“

Зупинились подорожні,
Бачуть: лицар у зелізі,
З мови видно, що безумний...
Ось один і запитав:

„Пане лицарю, не маєм
Чести знати вашу даму.
Покажіть нам сю красуню,
Покажіть єї з лиця.

„А коли вона так гарна,
Як ви мовите, то радо
Ми признаєм і присягнем,
Як се вам на щось потрібно“.

„Маловіри!“ — крикнув лицар.
„Що-ж була-б вам за заслуга
Красоту єї признати,
Бачивши єї лице?“

„Ні, не бачивши признайте,
Присягніть і бороніте!
А як ні, то з сего місця
Рушити ся вам не дам!“

„Пане лицарю — озвав ся
Знов купець — та майте-ж ласку,
Покажіть нам хоч малюнок,
Дами вашої патрет!“

„Най він буде й так маленький,
Щоб на ньому ваша дама
Виглядала як бабруна*), —
Ми признаємо вам все.

„Най на тім патреті навіть
Праве око зизом бачить,
Ліве сіркою й цинобром
Капає — признаєм все.“

*) Рід комахи.

„Чорт з вас капає, поганці!“
 Крикнув люто славний лицар.
 „Бороніть ся, за сей насьміх
 Ви кістями заплатите!“

І „до штурму“ спис пустивши,
 Штуркнув лицар Розінанта
 В бік острогами так люто,
 Що сей мало не сказивсь.

Грізно шарпнулась коняка,
 Грізно рушила з копита, —
 Гірко би прийшлось купчині,
 Коб не спас його випадок.

Наче вихор гнав наш лицар,
 Втім тарах! на серед шляху
 Спотикнув ся Розінанте
 Тай гегеп об землю впав.

Брязнув твердо славний лицар
 О каміне головою,
 Повернув ся, щоб устати,
 Та за збруєю не міг.

Крушняючись серед шляху,
 Він кричав: „Не руште з місця!
 Стійте, труси! Я-ж не винен,
 Що мій комонь спотикнувсь!“

Та купці лише сьміялись.
 А один погонич скочив,
 Сьміло захопив спис лицарський
 Тай до лицаря підбіг.

Як не лусне раз і другий
Списом лицаря по ребрах,
Аж зломило ся ратище.
Вхопив кусні ті мужик.

Як почне валити ними
Лицаря, куди попало!
Дон Кіхот клине, злословить,
А погонич бє тай бє.

Аж як дуже утомив ся,
На скипки розбив ратище,
Кинув лицаря на шляху,
За купцями сам пішов.

Знов трібує лицар встати —
Та куди тобі! Побитий
Так, що ледво дух у тілі,
Ледво повернутись міг!

І немов на боєвищу
Лежачи, почав наш лицар
Дульчінею споминати,
Глуші вірші городить.

Так найшов єго на шляху
Із єго села господар,
Що возив у млин пшеницю
І до дому повертав.

Бачучи, що він в горячці,
Добрий хлоп із него збрую
Зняв, поклав на Розінанта,
А самого на осла,

І потяг обох до дому.
Так то звеличив наш лицар
Дульчінею! Так скінчилась
Перша поїздка єго.

Х.

„Ой нема, ні вітру,
Ой нема, нема ні хвилі,
Ані вістки ані чутки,
Де наш добрий пан подівсь.“

Так зітхала економка,
Бідкалась єї сестрінка,
Сумував поважний, гідний
У селі тім пан-отець.

Пан-отець (звавсь Петро Перець),
Ще й голяр сілський Микола
В Дон Кіхотів дім прибули,
Потішали дам сумних.

Аж ось глянь — мужик-сусіда
Тягне в браму Розінанта,
Тягне і осла, на ньому-ж
Славний Дон Кіхот лежить.

„Пан наш! Пан наш! Слава Богу!“
Всі скричали, на подвірє
Вибігли, щоб Дон Кіхота
Щирим серцем привитать.

Але він мов і не бачить,
Але він мов і не чує,
Держачись осла за шию,
Все знай вірші деклямує:

„То не буря в чисте поле
Стадо соколів загнала,
То славетний Дон Родріго
Гнав побитих ворогів.

„Граф із Мантуї Алонзо,
Сіньор Нарваець могучий,
Ще й Бен Дараець арабський,
Бють на него з всіх боків.“

Річ єму тут перервали.
„Вуйку! Пане! Дон Алонзо!
Що се з вами? Схаменіть ся!
Де були ви тільки час?“

Лицар наш хотів устати,
Та не міг. „Я бив ся, бив ся!
Десять велетнів на мене!“ —
Простогнав він на ослі.

„Га, візьміть мене на щит мій,
Занесіть мене у замок,
Кличте мудрую Урґанду,
Мої рани завяжуть!“

Кинулись жінки: „В вас рани?
Ми самі вам без Урґанди
Їх завяжем! Ах, панове,
Поможіть нам занести!“

Положили Дон Кіхота
У покою на постели,
Кинули ся ран шукати —
Ран не має, лиш синці.

„Се мій коник тому винен —
Так буркоче славний лицар, —
В саму найгорячшу хвилю
Спотикнувсь — і я гегеп!“

Нанесла тут економка
Камфорі і оковити,
Геть натерли Дон Кіхота,
Вкрили добре — він заснув.

„Зле з ним — пан-отець озвав ся. —
Се така шальга на него
Книжкоза найшла, з книжок се
Все безглузде почалось.“

„Ой пан-отченьку, книжок тих
В него повно в кабінеті —
Та такі вам здоровенні,
Що й вола-б убити мож!“

Так сказала економка,
І покивав головою
Пан отець: „Книжки безбожні,
Бачте, до чого ведуть!“

„Зараз ви повикидайте
Всі ті книги на подвірє,
Накладіть огонь терновий
І спаліть до крихти всі!“

„Ось, їй Богу, мудре слово!“
Закричала економка,
І два рази того слова
Не дала собі казати.

А коли книжки згоріли,
Пан-отець казав і двері
В кабінет замурувати,
Щоб і слід їх не лишивсь.

А як Дон Кіхот пізнійше
Своїх книг почав шукати
І дверей від кабінету
Ані руш не міг найти,

То проворная сестрінка
З видом лютої тривоги
Почала страшную повість
Лицарю розповідати:

Як він виїхав із дому,
В тойже вечір появив ся
Серед бурі, граду й грому
Чародій якийсь страшний.

Він влетів до кабінету;
Що робив там — Бог се знає,
Та так може за годину
Дім весь димом закуривсь.

Чародій із того диму
Вилетів, летячи крикнув:
„Я є Фрестон! Дон Кіхоту
Памяточку я лишив!“

Так балакала сестрінка,
 Страшно лютив ся наш лицар,
 Закричав, ногою тупав,
 Кулаками вітер сїк!

„Фрестон! Підлий чародїю!
 Знаю я тебе! Чекай лиш!
 Я тобі і твоїм друзам
 Ще доїду всїм кінця!“

Знов ось у важкій задумі
 Лицар наш ходив по хатї,
 А ще більш лежав у ліжку,
 Бо болїли всї кістки.

XI.

Дві недїлі так минуло.
 Дон Кїхот держав ся тихо,
 З пан-отцем часом балакав
 Та що дня в село ходив.

Був в селї мужик порядний,
 Не багатий і не вбогий,
 Тай і розумом не крепкий,
 Але чесний хлоп з кістьмї.

Називав ся Санчо Панза.
 От єго наш славний лицар
 Угледїв собі на чуру
 І приняв ся підмовлять.

„Ідь зо мною, Санчо Панза,
На лицарській пригоді!
Швидко слава імен наших
По всім світі прогримить!“

„Пане, що мені по славі!
Я гриміти так не хочу.
В мене, пане, жінка й діти,
А маєток мій скупий“. —

„Брате Санчо, не турбуй ся!
Не саму худую славу
Я здобуду! Чи-ж не знаєш,
Що крім слави ще нас жде?“

„Адже-ж в першій битві, Санчо,
Царство я здобути можу,
Взяти скарби незлічені —
Так всім лицарям було.“

„А як царство я здобуду,
То не будь я лицар, Санчо,
Як тобі не дам пів царства!
Будеш, брате, королем!“

Санчо в голову пошкробавсь.
„Королем я міг би бути,
Та моя Варвара, пане,
В королеви не годить ся!“

„Де вже їй до королеви!
Ще там на яку графиню
Може-б від біди здала ся,
Та на королеву — ні“. —

„Ну, так слухай, брате Санчо!
Як здобуду сильне царство,
Дам тобі островець гарний,
Щоб ти в ньому володів“.

„Губернатором, мій дуже,
На великому острові
Я зроблю тебе. Ну, як же,
Хочеш їхати зо мною?“

„Губернатором острова
Я згаджаюсь бути, пане.
Будь він і який великий,
Я вже зроблю в ньому лад!“

Отаку зробивши згоду,
Лицар і славетний чура
Тайком почали збирать ся
На діла лицарські в путь.

Дон Кіхот, що міг, попродав,
Де лиш міг, дрібних позичив,
Справив щит, полатав шолом,
Спис новий десь роздобув.

Санчо взяв осла з собою —
Звавсь Сірко і був правдива
Перла у ослячій роді —
Тай барилця не забув.

Через плечі добру торбу
Перевісив, в неї шматя
Свого й панського наклавши,
До дороги був готов.

І от раз у темну нічку
Змовились оба, жіноцтву
Не сказавши ані слова,
Тай чкурнули в Божу путь.

XII.

А тепер, матусю Музо,
Рукави тра засукати,
Та кріпкенько дух заперти,
Та порядно кашлянуть.

Не аби якої сили,
Не аби якого хисту
Тра нам, Музо-панїматко,
Щоб то виславить як слід

Сю нечувану, преславну
І щасливую пригоду,
Що мав лицар наш на вступі —
З вітряками боротьбу.

Дон Кіхот і Санчо Панза,
Розмовляючи любенько
Про лицарськії пригоди
І про царство та остров —

Віхали на рівну площу,
На котрій в широких крузі
В місці вітрянім стояло
З трицять-сорок вітряків.

Дон Кіхот, розгорячений
Своїх мрій густим туманом,
Вздрівши вітряки, підскочив
І до Санча закричав:

„Санчо брате! Наше щастє
Близше нас, нїж нам здає ся!
Бачиш, онде виступає
Сотня велитнїв на нас!

„Ну, коли вони міркують
Налякать мене юрбою,
То не в ті попали двері —
Я їм иньші покажу.

„Слухай, Санчо, я в сїй хвилі
Стану з ними тут до бою,
Всїх побю — се глупі труси,
А весь скарб їх буде наш!

„Боротьба ся справедлива,
Бо-ж се діло Богу миле
Від таких гидких поганців
Землю Божу очищать!“

„Пане — з дивом мовив Санчо —
Про яких се ви поганців
Щось говорите? Яких се
Велитнїв уздріли ви?“

„Що? Не бачиш? — крикнув лицар —
Тих, що грізно так махають
Предовжезними руками,
Наче кплять собі із нас?“

„Пане, се не є поганці,
Але вітряки — рік Санчо —
І не руки, тільки крила,
Що їх вітер оберта“.

„Брате Санчо, — мовив лицар, —
Зараз видно, що в лицарськім
Ремеслі ти ще не битий
І не знаєш, що й куди.

„Велитні, не вітряки се!
Та коли ти їх боїш ся,
То стій тут, моли ся Богу,
Я вже їх поборю сам“.

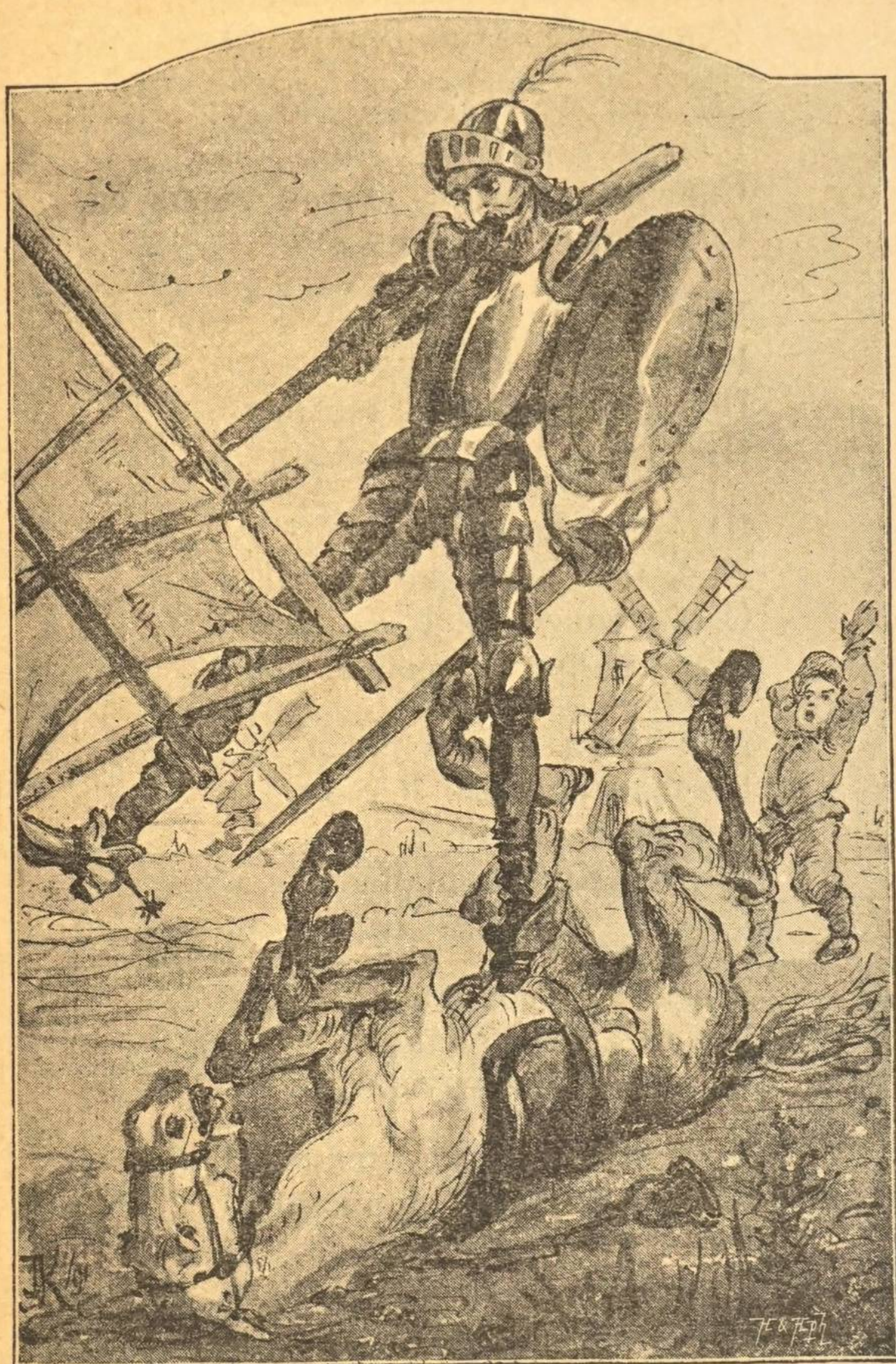
І не слухаючи далі,
Як кричав до него Панза
І просив єго й божив ся,
Що се таки вітряки —

Лицар наш погнав ґальопом
К' вітрякам, дививсь очима,
А не бачив... Надлетівши
Близько, так почав кричать:

„Стійте, підлі, не втікайте!
Я оден-одніський лицар
Всіх вас разом визиваю
Битись на жите і смерть!“

В той момент подув сильнійше
Вітер, крила заскрипіли,
Швидче почали вертїтись,
Захитались вітряки.

Лицар взяв се за наругу.
„Га, поганці — крикнув люто,

Хоч би мали ви ще більше
Рук, ніж клятий Бріарей,*)

„Я вам тут усім дам раду!“
І зітхнув до Дульчінеї,
Спис взяв низом, щитом вкрив ся,
Спаяв острогами коня.

Мов безумний кинувсь з болю
Розінанте і що духу
Полетів страшним гальопом
Просто к' першому млину.

Щастє лицарю сприяло:
Кінь не гепнув по дорозі!
Своїм списом він від разу
Вітряка крило пробив.

Але в тім повіяв вітер,
І крило поперло в гору,
А з собою й Розінанта
Й Дон Кіхота підняло.

В тій же хвилі сильний розмах
Кинув їх обох далеко;
Лицар і єго коняка
Полетіли мов грушки.

Хрустнули кістки лицарські,
Клуб оббив собі конисько,
І оба на землю впавши,
Ворухнутись не могли.

*) Бріарей, після вірування Греків, був сторукий велитень (тітант).

Санчо, вздрівши се, прискочив.
 „Пане, — мовив — чи-ж то я вам
 Не казав, що з вітряками
 Ви взяли ся воювать?“

„Тихо, Санчо, — мовив лицар, —
 Я вже знаю, як се сталось:
 Се той ворог мій смертельний,
 Фрестон чарівник зробив.

„Він позавидів мені
 Слави й сьвітлої побіди
 І тих велитнів поганих
 В вітряки перемінив.

„Але жди ти, поганине!
 Всі твої чортівські штуки
 Я своїм мечем могучим
 На капусту посічу!“

„Все се зробить Бог, як знає“,
 Мовив Санчо і, піднявши
 Лицаря й коня на ноги,
 Сісти лицарю поміг.

Наче кучма на п'яниці,
 Так на бакир славний лицар
 На коні сидів, аж Санчо
 Запитав, що се єму?

„Та болить, небоже Санчо, —
 Мовив лицар, — та в лицарстві
 Не ведесь так, щоб жалітись,
 Коли що в кого болить“.

„Га, як так, — промовив Санчо,
То нехай! Хоч я волів би,
Щоб ви жалувались, пане,
Як чого вам не стає.

„Бо про себе я скажу вам,
Що не думаю держатись
Сих звичаїв: як щонебудь, —
Буду йойкати і кричати“.

Усміхнувся на сюю мову
Лицар. Та що ніч запала,
То вони під дубом в полі
Розложились на нічліг.

Санчо повечеряв добре
І побулькотів з барилця,
Але лицар Дульчінею
Споминаючи, не спав.

Так скінчив ся день той славний,
Що імена Дон Кіхота
Й Санчо Панзи по вік вічний
В людській пам'яті вписав.

XIII.

Дон Кіхот і Санчо Панза,
Вставши не зовсім то й рано,
Поснідавши, що там мали,
Рушили на битий шлях.

„Тут, небоже Санчо, буде
 Нам пригод, мов бобу в місі! —
 Мовив радісно наш лицар,
 Підгоняючи коня.

„Тільки знаєш, як до бою
 З лицарем яким я стану, —
 Ти шануй лицарський звичай,
 Помагать мені не сьмій.

„Иньша річ, як би на мене
 Деякі драби напали,
 Хлопи, слуги, голодранці, —
 Тут до бою й ти спіши!“

„Пане любий, — мовив Санчо, —
 Чоловік я супокійний,
 У лицарськім ділі дурень, —
 Деж мені вам помагать?

„От хйба би хто на мене
 Кинув ся, тоді, даруйте,
 Я як зможу і з'умію,
 Боронитись буду сам“.

Поки ся велась розмова,
 Глянь: помалу їдуть шляхом
 Два черці Бенедектини
 На високих, добрих мулах.

На очах великі, темні
 Окуляри, парасолі
 Розпущені понад ними,
 Лисини у каптурах.

А за ними пять-шість кроків
Іде гарний, критий повіз,
В коло него штири кінні
Й два погоничі пішком.

Аж підскочив на сідлі
Дон Кіхот, уздрівши сее.
„Санчо — крикнув — ось пригода
Найкраснійша з всіх пригод!

„Голову свою даю,
Що сі чорні два з переду,
То могуті чародії,
Чорнокнижники якісь.

„А в колясці сій напевно
Вкрадену якусь царівну
Під сторожею міцною
На край світа десь везуть.

„Ну, такого я насильства
Стерпіти не можу, Санчо!
А ті клятві чародії
З давна допекли мені!“

„Господи! — злякавшись дуже,
Скрикнув Санчо, — тут нам буде
Гірше ще, ніж з вітряками!
Пане, що се вам здається?

„Гляньте, се не чародії,
А черці Бенедиктини,
А в колясці певно їде
Якесь панство до Севілли.

„Схаменіть ся, пане любий!
Нї з попами, нї з панами
Не вдавайтесь у пригоди,
Бо добром не скінчите!“

„Санчо — згїрдно крикнув лицар —
Не плети, чого не вмієш!
Я кажу: се чародїї!
Зараз се побачиш сам!“

І під'їхавши близенько,
Став конем посеред шляху
І, до штурму спис спустивши,
Так покрикнув до черцїв:

„Ви, погане, дїдьче племя,
Зараз випустїть царівну
Що везете в тїй колясцї,
Бо инакше вам капут!“

Стали монахи, зжахнулись,
Далї кажуть: „Пане любий,
Ми не є погане племя,
Анї дїдьче, ми черцї.

„Хто там їде в тїй колясцї —
Ми не знаємо. Самі ми
Поспішаєм у сьвятого
Бенедикта монастир“.

„Брехуни! мене не здуриш!“ —
Крикнув лицар і коняку
Спаяв острогами тай просто
Списом на черця погнав.

Був би певно скрізь-на-скрізь
Проколов єму живіт,
Та чернець не ждав, а з мула
Кинувшись, беркиц під пліт.

Другий бачить, що біда,
Шарпнув мула в бік уздою,
Скочив в рів, а відси в поле
Тай погнав на впроцапй.

Оттаке сповнивши діло,
Дон Кіхот поїхав гордо
На зустріч колясці — славному
Там пригоду він найшов.

А Бенедиктинець бачить,
Що той чорт у блясі вже
На єго не диба душу,
Вже вілнійше відітхнув.

Ось він рачки, хильцем-хильцем
Виповз із рова, на мула, —
Як шурне у чисте поле,
Тільки порох закуривсь.

Швидко здибав свого фратра,
Що відсапавшись, край жита
Ждав, що далі з того буде —
Аж розплакались оба.

„Фратер, що за біс якийсь
Учепив ся нас? — промовив
Перший. — Що було з тобою?
Він не вбив тебе? пустив?“

„За гріхи се наші, брате —
Мовив другий, цокотячи
Із переляку зубами —
Смерть зирнула в очи нам!“

І оба хреститись стали
І молитись та зо страхом,
С каятем у монастир свій
Манівцями поплелись.

XIV.

„Радуйтеся, прекрасні дами, —
Мовив тимчасом наш лицар
Наблизившись до коляси, —
Ви тепер свободні вже.

„Чорна шайка та злодійська,
Що вас силоміць везла
На затрату, перхла в поле
Моїм списом поражена.

„А щоб знали ви, хто вам
Висьвідчив таку прислугу, —
Є се Дон Кіхот з Ляманші,
Блудний лицар, ваш слуга.

„Блудний лицар, а невольник
Дульчінеї із Тобозо.
К' ній ви їдьте, їй скажіте
Все, що я зробив для вас.“

Розбалакав ся наш лицар,
І не швидко-б і скінчив,
Аже тут наблизивсь до него
Подорожних дам слуга.

То Біскаєць був, конюх.
З мови лицаря второпав
Лиш того, що до Тобозо
Він вертатись їм велить.

Се розлютило єго.
„Йдїть до чорта, пане лицар!
Не спиняйте нас в дорозї,
Бо вас забю як сверщка“.

Гордо глянув Дон Кїхот
На слугу. „Не будь ти лицар,
Я-б з тобою тут лицарську
Мав розправу, ти блощице!“

„Я не лицар? Я блощиця?
Брешеш, ти сухая тико!
Я Біскаєць, а Біскаєць
Кождий лицар, чорт бери!“

„Ну бо, киньте сю коцюбу,
А возьміть за шаблю! Я вам
Гнеть покажу, чи я лицар!“
Так Біскаєць говорив.

Не сказавши й слова більше,
Дон Кїхот свій спис відкинув,
Виняв шаблю й на Біскайця
Рушив, наче кіт на миш.

Та Біскаєць тож не заяць.
Шаблю з піхви, а з коляси
Вхопив подушку візницьку
Шкіряну замість щита.

Ледво лицар наблизив ся,
Як не втне єго Біскаєць
У рамя! Напевно був би
Пересік єго на пів.

Але лицар захистив ся
Своїм щитом. Не чекав
Наш Біскаєць, що дальш буде,
Але ще раз рубонув.

В голову попала шабля,
Відкусила мов собака
Часть лицарського шолома,
Ще й пів уха на закуску.

Гей, розлютив ся наш лицар!
Встав у стременах, обіруч
Вхопив меч і наче громом
Враз Біскайця оглушив.

Зверха в тімя меч талапнув,
Та хоч не розсік до разу
Голови задля подушки,
То про те такий міцний

Був удар, що у Біскайця
Аж сьвічки в очах засяли,
Кров із уст, із ух, із носа
Бризнула, і він мов сніп

Впав на землю. Дон Кіхот
Гнеть зіскочив з Розінанта,
До очей ему наставив
Вістрє свого меча.

„Піддавай ся! — крикнув грізно. —
Піддавайсь, коли не хочеш,
Щоб я тут в отсїй же хвили
Голову тобі відсік!“

Та Біскаєць був зомлілий,
Лежачи ногами дригав
І харчав, і певно був би
Не добром скінчив ся бій,

Як би дами із коляси,
Бачучи куди йде діло,
Не повисїдали живо,
Щоб спасати конюха.

Ось вони просити стали
Лицаря, щоби дав спокій.
„Га, як так — відмовив гордо
Дон Кіхот, — най буде й так.

„Сему лицарю готов я
Дарувать жите, лиш мушу
Ставити одну умову,
Від котрої не відступлю :

„Най менї він прирече
Зараз їхать до Тобозо
І прекрасній Дульчінеї
Там відтать себе в услуги“.

„Добре, добре“ — прирекли
Переляканії дами,
Навіть не дочувши добре,
Що там лицар говорив.

„Га, як так, — сказав наш лицар —
То прощайте, красні дами!“
І вклонившись чемно, сїв
На коняку тай поїхав.

XV.

Не проїхав десять кроків
Дон Кіхот, до того місця,
Де лишив був Санчо Панзу,
Коли сей на землю — тиць!

„Пане — каже, — от тепер ви
Певно царство вже здобули,
То зволіть мені в владанє
Дать обіцяний остров!“

„Сину мій — відмовив лицар —
Не здобув я ще острова,
Тільки стратив ось пів уха, —
Та Бог ласкав ще на нас!“

„Тай болить же кляте ухо!
От би так при собі мати
Фляшку дивного бальзаму —
Мов рукою-б відняло!“

„Що се за бальзам?“ — спитав
Санчо, видобувши вати,
Ухо пану завязати.

„Фераґраса то бальзам!“ —

Мовив лицар. — „Всякі рани,
Всякі болі в одній хвили
Гоїть. У лицарських книгах
Много писано про него“.

„Щоб нам тільки до господи,
Я зварить єго з'умію,
А тоді всі битви, рани,
Навіть смерть нам не страшна.“

Але тут побачив лицар,
Що шолом єго ще гірше
Пофалатаний ніж ухо, —
І розлютивсь так що страх.

„Бий мене Господня сила,
Коли буду хліба їсти,
Воду пити, в хаті спати,
Поки не помщусь за се!“

„Пане — мовив Санчо Панза, —
Не кленіть ся так страшенно,
Бо прийде ся довго ждати,
А той лицар вже геть-геть.“

„Ну, то поки не здобуду
В бою сьвіжого шолома!“ —
Так поправив ся наш лицар,
І поїхали оба.

Їдуть, їдуть, їдуть шляхом —
Не стрічаєсь жаден лицар.
Щастє ще, що проти ночі
Пострічались пастухи.

Стадо кіз вони там пасли.
Кози спали вже в кошарі,
Пастухи пекли козятко
На вечерю. В самий час

Лицар наш і єго чура
В їх компанію прибули.
До своєї їх вечері
Запросили козярі.

Правда, дивною здала ся
Їм чудна лицарська зброя
І балаканє чудацке,
Але в своїй простоті

Думали: „Мабуть в столиці
На панів така вже мода
Надійшла, то й Бог із ними!
Але лепський пан якийсь!“

Як кізлятину поїли
І вином єї запили,
На закуску перед гостей
Дали жолудь пастухи*).

*) В Іспанії єсть така жолудь, котру можна їсти
людям.

Взявши в руку жолудину,
Лицар наш подумав хвильку,
А відтак, „уста отверзши“,
Ось яку промову втяв:

„О щасливі ті столітя
Предковічні, що їх нині
Золотим віком зовемо —
Не для того золотим,

„Що в них золото, як нині
Над усе було в цінї —
А щасливі за про теє,
Що незвісні в них були

„Ті слівця: „моє“, „твое“!
Все тоді було ще спільне.
Всякому земля прещедра
День у день давала страву.

„Жолудь ось така смачная,
Мід, що в дупла пчоли зносять,
Се була єдина страва
Преблаженних тих людей.

„Кришталева водаця,
Се був їх націй здоровий,
А кора з дерев високих —
Одіж і хатчина враз.

„Та за те була в них згода,
Єдність, супокій, братерство!
Не пороли маму-землю
Острим плугом ще тоді.

„Ненарушване поле
Добровільно їм давало
Все, чого було їм треба —
Не було богатих, бідних.

„Без прикраси і без строїв
Непорочнії дівчата
Весело тоді гуляли
І безпечно по лісах.

„Простим, щирим, ясным словом,
Не сонетами крутими,
З серця к серцю промовляла
Молодечая любов.

„І жила сьвятая правда,
Непохитна справедливість
Між людьми: розбої, війни
Ще ї не снились їм тоді.

„Не було царів ні дуків,
Ні судів, ні криміналів,
Ні катів, ані злочинців —
Всі були брати, всі люди.

„Так було колись! А нині?“ —
І зітхнув наш лицар важко,
І повів довкола оком,
Та який побачив вид?

Пастухи і Санчо Панза,
Що ні в зуб не розуміли,
Що й до чого він говорить,
Всі послули край огню.

„Он як!“ — мовив славний лицар.
Похитавши головою, —
Він махнув лишень рукою,
Ляг і також вмиць заснув.

XVI.

Мов зелізний вовк на небо
Вилізло горюче сонце,
Розбудило Дон Кіхота,
Розбудило пастухів.

Поспідавши, що там Бог дав,
Дон Кіхот і славний чура
Поплели ся далі шляхом,
Щоб біди собі шукать.

На полудне потомлені
Віхали в лісок, пустили
Розінанта на полянку,
А самі лягли спочить.

Та лихе якесь хотіло,
Що на тій самій полянці
Спочивать лягли Янґези,
Славні в краю конюхи.

Коні їх також там паслись.
Що там з ними Розінанте
Мав за діло — Бог се знає,
Та дійшло до п'ястуків —

Чи то до копит. Ударив
Розінант одну коняку,
Так, що та перевернулась —
Розізлились конюхи.

Збіглись, тай давай палками
Молотити Розінанта,
Так що той приголомшений
Мов небіжчик ниць упав.

Се побачив славний лицар,
Схопив ся і виняв шаблю.
„Санчо — крикнув — сю зневагу
Мусимо на них помстити“.

„Що там, пане, за зневага —
Мовив Санчо — ви дивіть ся:
Нас тут два, а їх зо двацять,
Ми їм ради не дамо!“

„Що там двацять! — крикнув лицар —
Я оден за сто їх стану!“
І не гаючи ся довше,
На Янґезів налетів.

Гей, як першого тарахнув!
Йор вписав єму на лікти,
Кровця бризнула довкола.
Крикнув з болю той конюх.

А тут з заду й Санчо Панза,
Теж здобувшись на відвагу,
Як не лусне по маківці
Ще одного конюха!

Спудились мої Янґези,
Але бачучи, що тільки
Два якісь на них напали,
Зараз кинулись до них.

Обступили їх довкола
Тай луп-цуп, ізмолотили
Чисто на квасну квасницю
Палицями їх обох.

А побачивши, що лицар
І слуга лежать мов трупи,
Швидко з кіньми спакувались
Тай дали копитах знать.

Довго, довго ще лежали
Мовчки лицар наш і Санчо
І не рушались, неначе
Пильно слухали чмелів.

Далі обізвав ся Санчо:
Пане, пане, Дон Кіхоте!
— „Га“ — озвав ся Дон Кіхот.

Санчо.

„От тепер би то нам, пане,
Дуже здав ся той чудовий
Харабарсовий бальзам!“

Дон Кіхот.

„Е, чого-б тоді нам треба!
Та кленусь тобі, мій друже,
Не мине два дни, а певно
Будем мати той бальзам!“

Санчо.

„Не мине два дни? А як ви
Думаєте, пане любий,
Кілько днів мине, заким ми
Зможемо на ноги встать?“

Дон Кіхот.

„Що до себе, справді, друже,
Я сказать сего не можу.
Ну, та сам я тому винен!
Се-ж не лицарі були.

„Тільки з лицарями битись
Річ моя, а прочу зграю
Ти, мій друже, сам повинен
Мов Самсон той побивать.“

Санчо.

„Пане, чоловік я тихий!
Побивать нікого в світі
Не бажаю і не буду.
Бог із ними з усіма!“

Дон Кіхот.

„Санчо, ось ти як говориш!
А остров би хотів дістати?
Алеж там прийдесь, небоже,
Часто бунти усмирять.“

Санчо

„Ей, Господь там з тим островом!
Радше силуймо ся встати
Та підняти Розінанта
Та шукати нічлігу.“

Дон Кіхот.

„Ох, ох, ох! Болять же крижі!
Всі кістки мов перебиті...
Ні, небоже, я не встану,
Хоч би тут і пропадать.“

Санчо.

„Ну, скажіте, любий пане,
Чи то все в лицарськім стані
Оттакі граді та тучі
Лицарям на плечі йдуть?“

Дон Кіхот.

„Санчо, Санчо! Сто раз гірші
Муки, болі і пригоди
Мусіли нераз терпіти
Попередники мої!

„Лицар Амадіс, попавшись
В руки ворога, до стовпа
Був привязаний і битий
Кіньською уздою добу.

„Лицар Феб попав ся в руки
Ворога, і той дав наказ
Із піску, креміння й леду
Впакувать єму обід.“

Так балакали нещасні,
Поки врешті Санчо Панза
Зміг ся, йойкаючи, встати
Й лицаря підратувать.

Підняли оба коняку.
Та що з того: анї лицар
Сил не мав на нїм сидіти,
Анї кінь — єго нести.

Оттоді то Санчо Панза
На осла мов міх полови
Натерхавши свого пана,
До осла коня припав.

Сам же взяв осла за повід.
І помаленьку, що хвиля
Проклинаючи лицарство
І Янґезів, далі в путь!

Щастє бідним посприяло.
 Не проїхали і мильку,
 Як натрапили гостинець
 І шинок на роздорожу.

Аж перехрестив ся Санчо.
 Але Дон Кіхот як тільки
 Вздрів шинок, так зараз з него
 Пишний замок ізробив.

Чура, кінь, осел і лицар,
 Наче півтора нещастя,
 Віхали у двір шинковий —
 Що́ то там спіткає їх?...

XVII.

„Відчиняйте замку брами,
 Привітайте цьвіт лицарства!“
 Так деклямував наш лицар,
 Лежачи вдовж на ослі.

„Гей шинкарю!“ — мовив Санчо, —
 „Двох небіжчиків прийміте,
 Хоч живих ще, та таких,
 Що до смерти їм три чверти.“

„Щож се вам?“ шинкар питає.
 „Ет, туман якийсь опутав:
 Гримнули ми в пропасть кляту
 І страшенно потовклись!“

Добродушний був шинкар,
 Ще добрійша в него жінка,
 Та не мали де крім стайні
 Своїх гостей помістити.

Ляг на постели наш лицар,
 А край него на землі
 Санчо Панза на соломі
 Під діравим петеком.

Добродушная шинкарка
 Принесла води, оливи
 Та шматин, обом помила
 Та перевязала рани.

„Бог вам заплать, ясна пані!“
 Мовив лицар. — „Ще лиш нині
 Ваша поміч нам потрібна —
 Завтра й чорт нам не страшний.

„Завтра я не сплю, не їм,
 Поки не зварю чудовий
 Ферабрасовий бальзам
 І всіх болів не позбудусь!“

Глянула на Дон Кіхота
 Та шинкарка, мов на тура,
 Тай питає Санчо Панзи,
 Що їй видавсь розумнійшим:

„Хто се є ваш пан, мій друже?“
 „О, мій пан, се славний муж! —
 Мовить Санчо, — найблуднійший,
 Найхрабрійший між лицарством!“

„Чом же се він найблуднійший?
Що за гідність се така?“

„О, се гідність страх велика:
Нині буків повні плечі,

„Завтра царство і корона
І остров для чур в додатку.“

„Чом же ви — пита шинкарка —
Не здобули й графства ще?“

„О, ще час короткий, пані!
Місяця нема, як ми
Їздимо пригод шукати.
Тай пригоди ті, що доси

„Нам лучали ся, були
Все дрантиві. Та як Пан Біг
Дасть нам видержать всі біди,
Буки, болі, битви й глум,

„Що нам суджено, то певно
Не мине нас царство-панство.“
Так балакав Санчо Панза,
Поки з горя не заснув.

Та не так то легко спати,
Як усі кістки й суглави
Пораховані ломачем
Та пописані синцями.

Тож як тільки засвітало,
Пробудив ся Дон Кіхот,
Пробудив ся й Санчо Панза,
Але жаден встать не міг.

Довго ще вони чекали,
Розмовляли і стогнали,
Поки не прийшов шинкар
Глянуть, чи вони живі ще.

„Гей, вельможний пане графе! —
Мовив лицар — майте ласку,
Дать нам трохи розмарину,
Соли і вина й оливи!“

Добродушний був шинкар;
Бачить, що людина хора
І плете щось у горячці —
Дав усе, чого просили.

Ледво не ледво зволік ся
Дон Кіхот з твердого ліжка,
Замішав свій лїк в горшку
І поклав єго варити.

Клекотить в горшку бальзам,
Лицар стогне та хрестить ся,
Шепче „На мори, на мори“,
Хуха, дмуха і плює.

Як зварилась мішанина,
Він зілляв єї в флящину,
А із решти, що лишилась,
Випив добру половину.

Тай огидний же був смак!
Ледви випив лїк свій лицар,
Щось в нїм рывкнуло: у-е!
Мов би ложку впахав у горло.

Видав з себе все бідак,
 Ще й позавчорашну жолудь,
 А з страху та задавління
 Весь троїстим потом вмив ся.

„Положіть мене й укрийте!“
 Простогнав нещасний лицар,
 Але зараз же заснув, —
 Спав як камінь три години.

Сон, зворушенє і піт
 Покріпили в него сили,
 Встав осьвіжений, здоровий,
 Що хоч зараз їдь в похід.

Аж в долоні плеснув Санчо.
 „Чудо сталось з моїм паном!
 Очевидно є се діло
 Пречудовного бальзаму!“

І він сьміло вхопив горщик,
 Духом випив аж до дна.
 Ой, та швидко неборака
 Сьвіт весь і бальзам прокляв.

Як почав той вар огидний
 В животі єго лоточить,
 Нудить, мучить і млоїти —
 То він з болю вивсь як вюн.

Почало щось підступати
 То під серце, то під горло,
 Так що Санчо справді думав,
 Що вже смерть єго прийшла.

„Санчо, синку!“ — мовив лицар
За чоло его держачи, —
„Що з тобою? Ой а може
Се тому, що ти не лицар?“

„Горе мому всьому роду!“
Зойкнув Санчо. — „Ви-ж се знали,
Що сей вар лиш для лицарів,
То пощо-ж менї дали?“

Та в тій хвилі вже бальзам
Переміг натуру Санча,
І експльозия страшенна
Все нутро єго стрясла.

Довгий був, страшений вибух,
І не покріпив він Санча,
Але змучив так, що бідний
Ледво на ногах державсь.

Та не ждалось Дон Кіхоту.
Сам він осідлав коняку,
Зануздав осла і Панзі
Сісти на сідло поміг.

Ой не встиг наш славний лицар
З місця рушити хоч кроком,
Аж ось вийшов пан коршмар
І низенько поклонив ся.

„Пане графе“ — мовив лицар, —
Славно ви нас угостили.
Чим же-б міг я вам віддячить,
Будьте ласкаві, скажіть.

„Може є у вас який
Ворог, кривдник, супостат,
То вкажіть єго, а сили
Моїх рук він не мине“.

„Пане лицарю, — відмовив
Тут коршмар, — яким у біса
Графом я вам показав ся?
Я коршмар собі, тай годі.

„Сили ваших рук не треба, —
З кождим ворогом і сам
Я собі вже раду дам,
А ви, пане, заплатіть!“

„Що, платити?“ — крикнув лицар.
„Се не замок, як я думав,
А шинок собі звичайний?“
„Так, шинок“ — сказав коршмар.

„Га, як так, то знай, коршмарю,
Що блукаюче лицарство
Не платить нігде ніколи
За гостину по шинках.

„Всі єго гостять безплатно
За ті труди, невигоди,
Що воно терпить по сьвіті,
Щоб невинність боронить.“

„Все те, панцю, чиста байка“, —
Рік коршмар. „У мене так є:
Хто ночує, їсть і пє,
Мусить за се все платити.“

„Е, ти дурень!“ — скрикнув лицар,
Дав остроги Розінанту,
Вискочив за браму й хутко
Геть у поле почвалав.

„Он як!“ — закричав коршмар,
„Ну, чекай же! Втік пан лицар,
То вже не втече пан чура.
Гей, ти мой! плати за все!“

„Я? — озьвіривсь Санчо Панза, —
 „Я платити? Як мій пан
 Не платить, то й я лицарське
 Право не буду ломать.“

„Хло, та я тобі всі кости
 Поломаю“ — рік коршмар.
 „Хоч січіть мене живого,
 А я й феника не дам!“

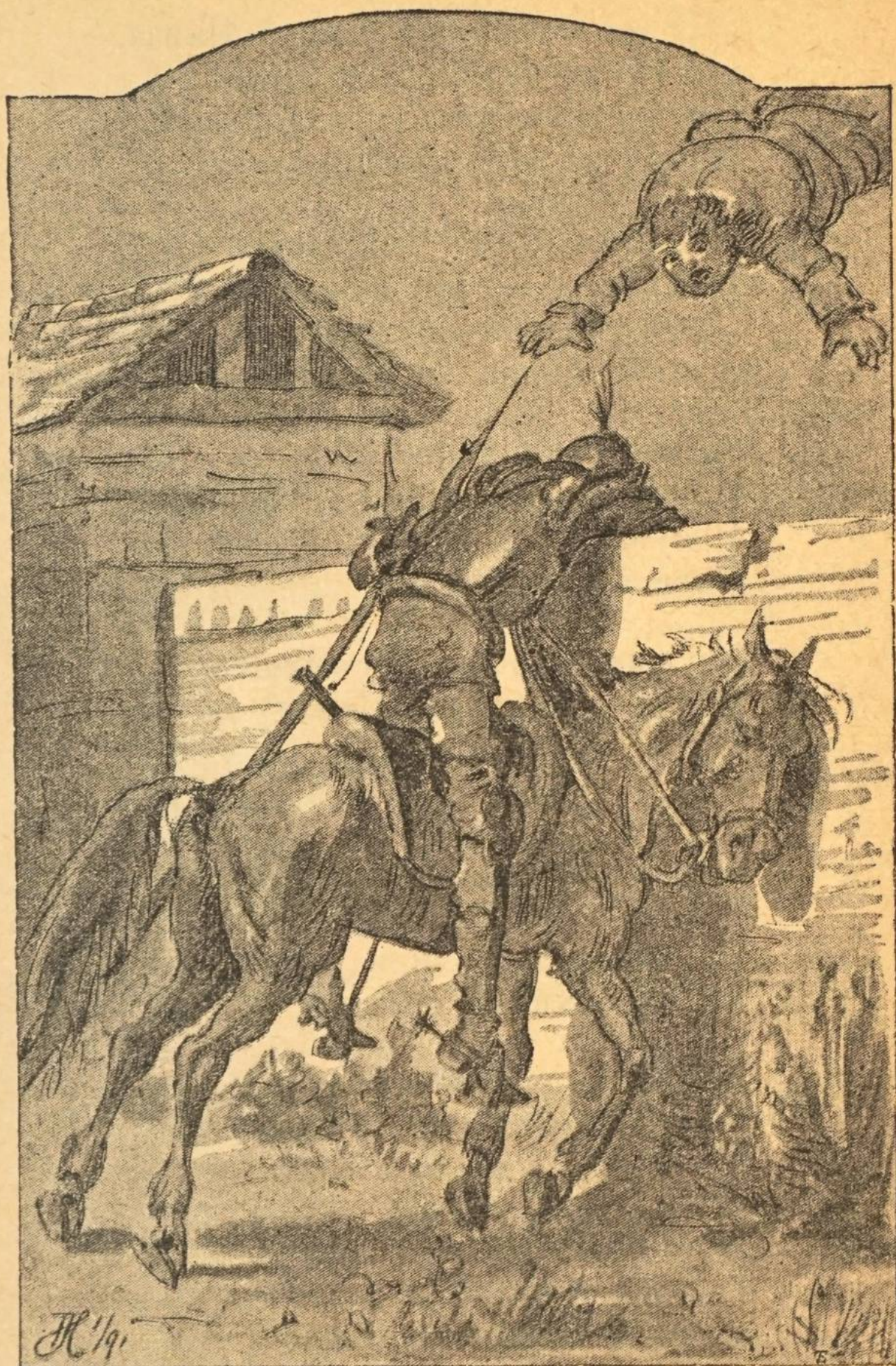
На сю сварку позбігались
 Інші гості, що в тій коршмі
 Ночували — шаповали,
 Ковалі та шматярі!

Вчувши, про що річ зайшла,
 Скочили нараз до Панзи
 І стягли єго з осла,
 І лиш моргнули по собі.

Зараз принесли із коршми
 Грубий коц, простерли добре,
 По краях забрали в руки,
 Панзу бухнули на коц.

В тій же хвили розмахали —
 Гуп! і Санчо мов ворона
 З розмахом летів у гору —
 Гуп! і знов на коц упав.

Гей, як стануть опалати!
 Мов опука бідний Санчо
 То літає, то спадає,
 А кричить, кричить, кричить.

H'9.

Вчув сей крик могучий лицар,
Обернув ся — Боже милий!
Розпростерши руки й ноги,
Санчо наче птах літа!

Рушив чурі на підмогу,
Та була заперта брама,
Перелізти-ж через мур
За слабий був бідний лицар.

Сидячи на Розінанті,
Він одно зробив, що міг:
Кляв, ганьбив катів поганих,
Але ті лиш реготались.

Аж набавившись до волі
І втомивши ся, пустили
Санчо Панзу; вирвавсь бідний
З коршми, мов з керниці кіт.

XVIII.

Пражить сонце, як наняте.
Утруджені і нещасні
По безлюднім шляху їдуть
Санчо Панза й Дон Кіхот.

Аж нараз знялась на шляху
Перед ними величезна
Курява, мов сіра хмара
Валом по степу лягла.

„Санчо, друже! — скрикнув лицар —
Ось талан наш, наше щастє!
Бачиш, військо величезне
Виступає против нас!“

„Пане, гляньте — мовив Санчо —
Онде є мабуть і друге!“
І вказав на другу хмару,
Що наближувалась з боку.

„Так і є! — промовив лицар —
Се два війська, два ворожі,
Тут на битву виступають.
О я знаю, знаю їх!“

„Глянь, ось против нас надходить
Аліфанфарон поганець,
Цар острова Тапробани,
І з ним трийцять шість язык*).

„А се з боку йде з ним бить ся
Цар Пентаполін, володар
Гарамантів — християньску
Він релігію держить.

„Є дочка у него гарна.
Аліфанфарон доконче
Хтів її за жінку взяти,
Та Пентаполін не дав.

„Відречи ся Магомета,
Попали коран фальшивий,
То тоді дочку дістанеш“ —
Так казав Пентаполін.

*) жовнірів.

„Добре мав! — озвав ся Санчо —
 Оттакому пану певно
 І допомогти не жаль!“
 „Так і зробимо!“ — рік лицар.

„Та ми їдьмо на сей горбик,
 Щоб докладно озирнути
 Армії обі й лицарство,
 Що надходить в їх рядах“.

Стали. Курява страшенна
 Вже змагалась, наближалась,
 Нічогісінько крізь неї
 Видіти не мож було.

Та в уяві Дон Кіхота
 Все снував ся безкопечний
 Ряд героїв — в тім тумані
 Він побачив їх усіх.

„Глянь, о Санчо, онде лицар
 В жовтій збруї, се Льоркалько, —
 А тамтой в плаці зеленім —
 Міколембо се страшний.

„Онде велитень могучий
 Брандабарабан з Боліша, —
 А гетьман отсеї купи
 Тімонель із Каркахони“.

І пішов наш лицар купу
 Імен, гербів і країв
 Вичисляти; Панза слухав,
 Обзиравав ся — і не бачив.

„Пане! — скрикнув він нарешті, —
Де у біса ті герої,
Велитні і зброї й герби?
Я не бачу нічогоїсько!“

„Як то? — мовив Дон Кіхот, —
Чи-ж не чуєш: сурми грають,
Коні ржуть, кітли гукають,
Барабани торохтять?“

„Я лиш чую — мовив Санчо —
Як блеють ягнята й вівці,
Дзвонять дзвоники на шиях,
Туцкають ся барани“.

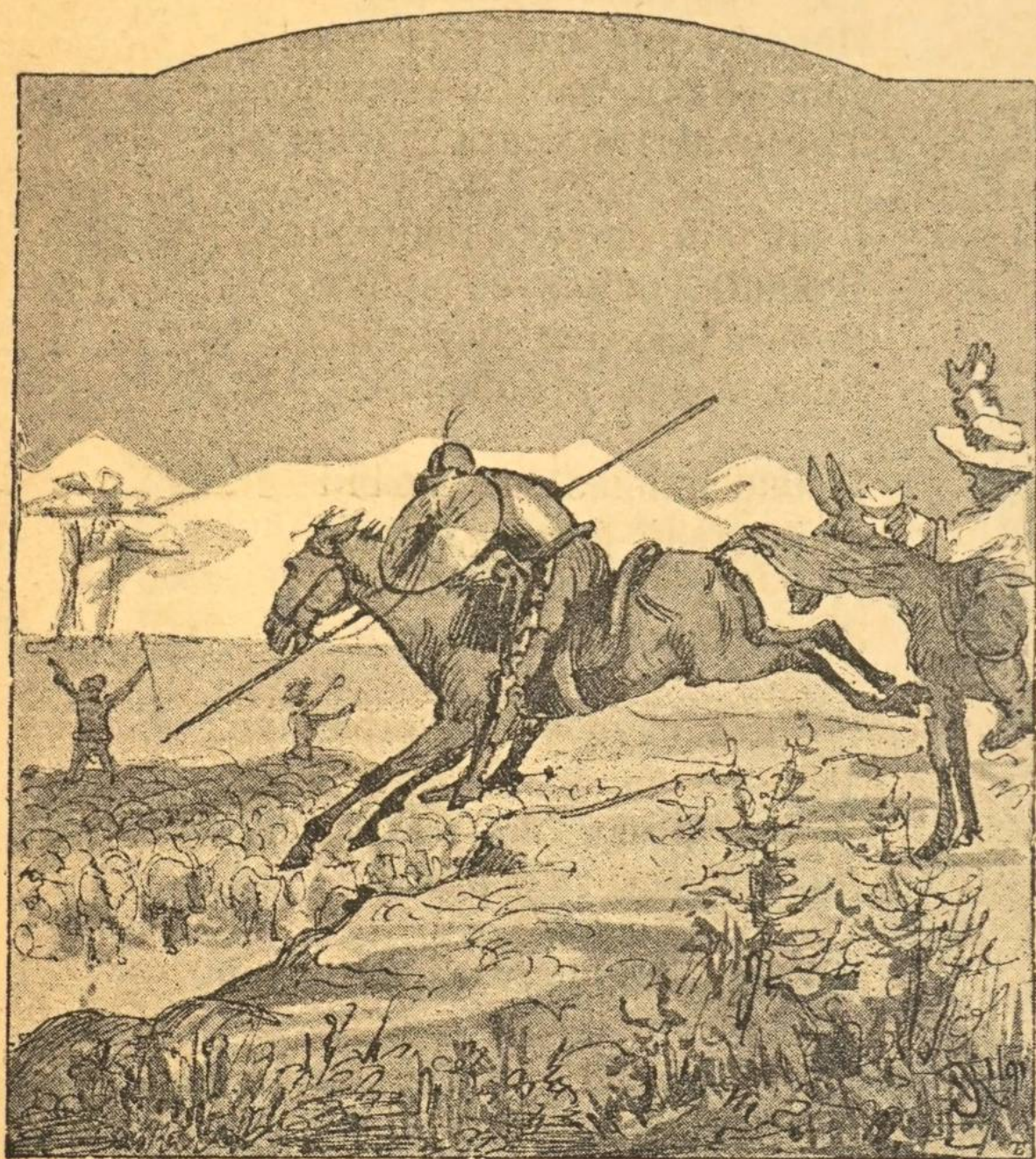
Так воно й було на ділі.
Ті два війська, то були
Дві овечі турми — Санчо
Аж тепер се розглядів.

„Боягуз ти, любий Санчо, —
Мовив лицар, — се лиш страх
Перед битвою два війська
В барани тобі змінив.

„Та сиди ось тут! Я сам
Кину ся в ту битву люту.
Меч мій вистарчить, щоб славу
На наш бік перехилить“.

Шпигонувши Розінанта —
Дон Кіхот пустив ся дочваль
Просто між овече стадо
Тай давай рубать, колоть!

„Гей, за мною, ви герої,
Пентаполіна дружино!
Биймо Алїфанфарона
І его полки погані!“

Бачучи такеє диво,
Вівчарі зжахнулись з разу, —
Далі видять, що наш лицар
Коле, топче баранів.

„Гей, ти мой! — вони скричали —
 Чи сказив ся? Що ти робиш?
 Дай спокій! Се наші вівці!“
 Але лицар мов не чув.

„Де ти, Алїфанфароне?
 Покажи ся, стань до бою!
 Дон Кіхот тебе ось кличе! —
 Трусе підлий, гинь, пропадь!“

І він сїк, колов, товкмачив
 Баранів, немов се кровні
 Вороги єго, аж лютість
 Верх взяла у вівчарів.

Гейже вхопили за пращі
 Тай давай бомбардувати
 Дон Кіхота камінцями
 Завбільшки як п'ястуки.

В мить оден у бік тарахнув,
 Так що аж в нїм дух заперло;
 Лицар думав, що смертельну
 Рану хтось єму задав.

Хопив фляшечку з бальзамом, —
 Тільки що почав був пити,
 Як не лусне другий камінь —
 Вибив фляшку з рук єму.

Та не лиш самую фляшку,
 Вибив з п'ять зубів із рота,
 Так що лицар наче горстка
 З Розінанта впав на землю.

Вівчарі перелякались,
Думали, що лицар вбитий, —
Похапавши баранів
Поранених, — гейже втеки.

У страху надбіг і Санчо.
Він на горбику аж тріскав,
Так кричав на свого пана,
Щоб дав спокій баранам.

„Ви живі ще, пане! пане!
Чи-ж я не остерігав вас,
Що се барани? Ой Боже,
Що-ж ви наробили, га?“

„Тихо, Санчо, — мовив лицар —
Се той чарівник проклятий
Знов зробив нам сього збитка,
Війско в барани змінив.

„Та я ще єму досолю!
А тепер колиб води де!
Бач, у мене кров із рота
Як дзюрчить — зубів нема!“

І на Розінанта сівши,
Держачи ся за болючі
Вилиці, поплів ся лицар
В слід за Санчовим ослом.

XIX.

Щоб хоч троха розірвати
Дон Кіхота в лютім болю,
Розпочав балакать Санчо,
Що прийшло єму на ум.

„Знаєте, коханий пане,
Чом се наші всі пригоди
Так кінчать ся нещасливо
Дручем, бучем та камінем?

„Я гадаю, що за ваш
Гріх великий. Спогадайте :
Ви-ж дали страшну присягу,
А сповнить єї забули.

„Присягли не їсти хліба,
Під дахом не спати, доки
Не здобудете шолома
Кращого, як той на вас!“

„Санчо, Санчо! — скрикнув лицар
У щасливу годину
Ти сказав се! Бач, он їде
Лицар з шоломом блискучим!

„Знаю шолом сей, о, знаю!
Се неоцінений шолом,
Многославного Мамбріна —
Бог мені єго несе!“

„Пане, — мовив Санчо Панза —
 Що за шолом? Таж се їде
 Із Сеґовії цирюльник
 З тацкою на голові.“

„Не сліпий я, брате Санчо —
 Мовив лицар — бачу добре,
 Що той шолом пречудовий
 Попсувала зла рука.“

„Проклятущі чародії
 Цирюльницку тацку з него
 Намагали ся зробити,
 Але се їм не вдалось!“

„Ось чекай, хоч як недужий,
 Я до бою з сим поганцем
 Стану й шолом сей преславний
 Мушу нині ще здобуть!“

І заким ще Санчо Панза
 Зміг спинити Дон Кіхота,
 Вже сей низом спис спустивши
 На цирюльника летів.

„Стій, погана, зла личино! —
 Верещав крізь біль наш лицар,
 „Гинь із моїх рук, а ні, то
 Шолом сей мені віддай!“

Спудив ся цирюльничина,
 Кинув тацку, палку й торбу,
 Сам же — подавай Бог ноги!
 В кукурудзи тільки шусть!

„Га, моя побіда, Санчо! —
Скрикнув лицар. — Бач, помана
Щезла, а чудовий шолом
Ось у мене вже в руках!“

І він в мить пробив дві дірки
В таці і продяг шнурочок,
Щоб під бороду надіти —
І готовий шолом був.

Санчо-ж тим часом радіський,
Що так дешево скінчилась
Ся пригода, хопив торбу,
Що цирюльник був поверг.

У торбині хліб був, сало,
І цибулька і флящина
Доброго вина. — „Се, пане,
Ще ціннійше, як ваш шолом!“

Зараз стали, покріпились.
Дон Кіхот на зуби йойкав;
Щоб хоч троха розірвати
Пана, Санчо знов почав:

„Ну, дав Бог, коханий пане,
Що хоч по часі, присягу
Ви сповнили. Та все-ж доси
Зломана була вона!“

„Ох, і сам я се міркую, —
Мовив лицар, і за тее
Вже придумав я покуту
По лицарськи відбувать.

„Бачиш, друже мій, сі гори,
Віковим покриті лісом?
Там поїду я, в найглибші
Дебри та ярі забюсь.

„Скину з себе зброю й одіж,
Відречусь напою й страви,
Буду жити корінцями
І томити ся чутєм.

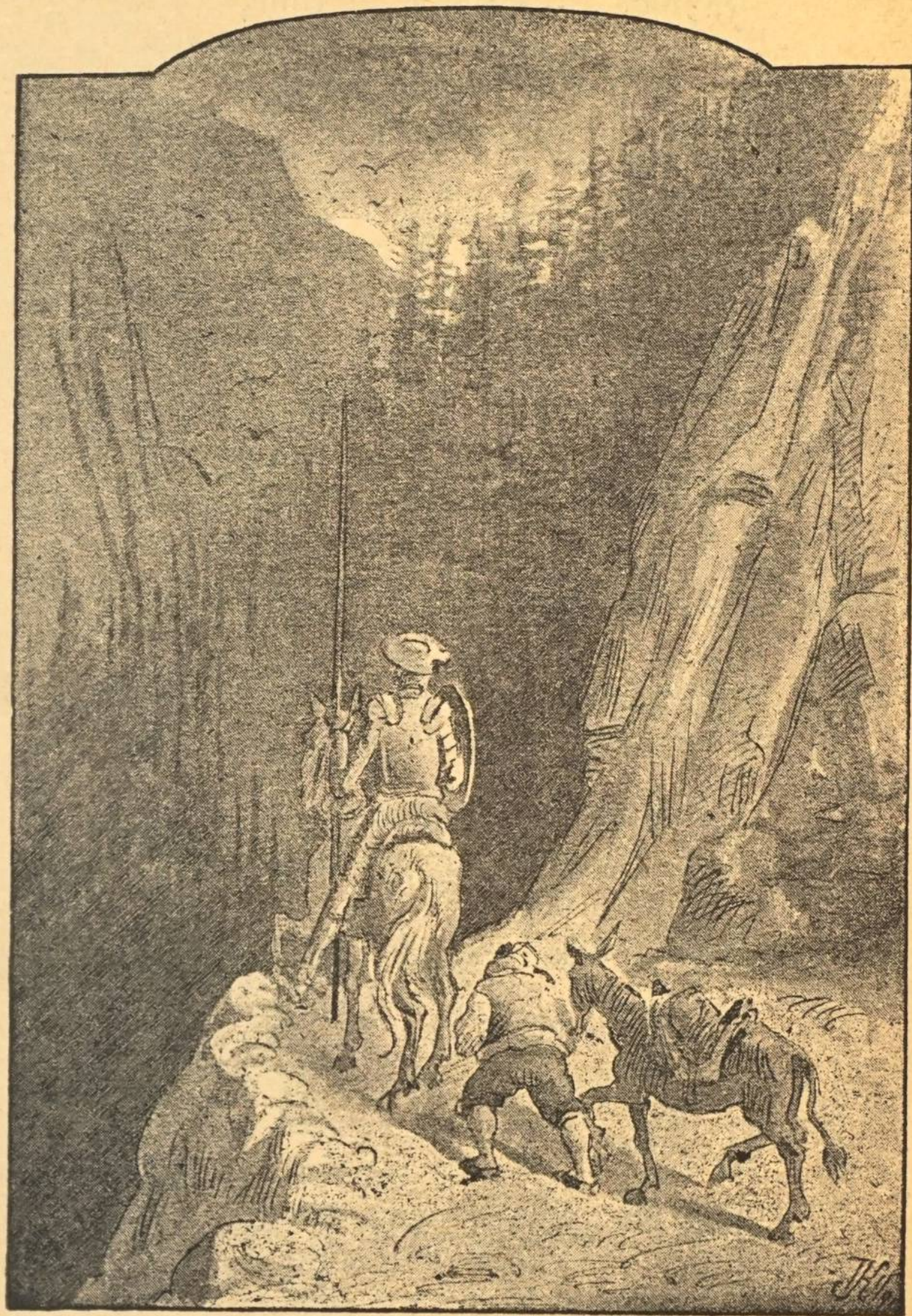
„Ти-ж до дами Дульчінеї
З листом, друже мій, поїдеш,
Все їй скажеш, що для неї
Я терпів і ще терплю.

„Все їй скажеш, і допоки
Призначить мені ся пані
Так томити ся в пустині,
Поти буду я терпіть.

„Се могучая покута:
Чари всі вона ломає,
І єї відбувши, сьміло
Рушу сьвіт весь здобувать!“

Здивував ся Санчо Панза,
Про таку покуту вчувши.
Та єго манила думка
З листом їхати домів.

Тож не дуже й сперечав ся,
Надто ще, коли пап лицар
Всю покуту брав на себе,
А єго морить не хтів.

XX.

Гори! Гори! Подивить ся,
Близько ви, подать рукою, —
А як доведеть ся тюпать,
То нехай вас чорт візьме!

Їдеш день і їдеш другий,
А ви як були близенько,
Так і є — подать рукою,
А доїхать анї руш.

Так було і з Дон Кіхотом.
Їде, їде, поганяє,
Гори все, здаєть ся, близько,
Та доїхать анї руш.

Ось вже стало вечеріти.
Бачить Дон Кіхот, а шляхом
Валка дивного народа
Проти него пил мете.

Передом комісар їде
В королівському мундурі,
Шпада з боку, а на шапці
Королівський є орел.

А за ним по парі, пішки
Їдуть якісь блідії люди,
З рук і з ніг їх висять пута,
Ланцюхи знай дзїнь та брязь.

По боках і з заду їдуть
З карабінами жандарми
Здоровенні і вусаті
І червоні, мов кати.

„Санчо! Санчо! — мовив лицар, —
Ось нам ще одна пригода!
Та коли й се будуть чари,
То хай чорт мене візьме!

„Ось невольники нещасні,
Що їх люті лиходії
У тяжких кайданах гонять
У далеку чужину.

„Тут меча могого треба
І лицарскої відваги,
Тут я покажу, як славне
Є лицарске ремесло!“

„Пане любий — мовив Санчо, —
Бога бійтесь! Розміркуйте!
Се-ж комісар королівський,
А не жадеп лиходій.

„Гляньте, а при нїм жандарми!
А ті в путах, то є певне
Арештанти і злочинці,
Що на каторгу ідуть.“

Та не слухав славний лицар
Слів розумних, спис ухопив
І его зложивши низом,
Серед шляху гордо став.

А як надійшла ватага,
Він промовив дуже чемно:
„Пане, можу вас просити
Річ одну сказать мені?“

„Що вам треба?“ — рік комісар.
„Будьте ласкаві сказати,
Що за люди се в кайданах,
І куди ведете їх?“

„Се злочинці — рік комісар —
Що, засуджені на кару
І на каторжні роботи
Під конвоєм*) ось ідуть.“

„А неміг би я просити,
Щоб ви ласкаво сказали,
За що сю тяжкую кару
Мають приймать вони?“

„Пане — відповів комісар —
Се нехай вас не обходить.
Тут на шляху не пора вам
І не місце говорить.“

„То позвольте, чемний пане,
Що я їх самих питаю, —
Се не довго потріває,
А мені потрібно знать.“

Не противив ся комісар,
А жандарми навіть раді,
Бачучи, що в того пана
Не всі дома є мабуть.

*) під сторожію.

„Ну — міркують, — варто чути,
Як то буде розмовляти
Лицар сей з отсим гультайством,
Що так ласе на брехню!“

Перший був у першій парі
Здоровенний парубіка.
„За що ти сюди попав ся?“
Запитав наш Дон Кіхот.

„Пане, я зовсім невинний, —
Відповів покійно злодій. —
Закохавсь я і за те,
Бач, на каторгу іду“.

„Закохав ся? як жеж можна
За любов іти в кайдани?“
Тут усі зареготались,
А закоханий найгірше.

„Закохавсь — та не в дівчині,
А в сусідській повній скрині.
Тяжко працював я, пане,
Поки розлупав її.

„Тут мене при ній зловили,
Не було що й признавать ся.
Засудили на сто буків
І на каторгу на рік“.

„Гм“ — сказав преславний лицар
І до другого звернув ся,
Але сей схилив ся сумно,
Ані слова не сказав.

„Сього, пане, не займайте!
 Се канарок, і за тее
 Йде на каторжні роботи,
 Що за много висьпівав.“

„Як то, як то? — скрикнув лицар. —
 Чи-ж можливо, щоб за сьпів
 На таку тяжкую кару
 Хтось судить его хотів?“

Знов усі зареготались,
 А злодюга мовив: „Бачте,
 Сьпів, то страх погане діло,
 Як не в пору й не на місці.“

„Сей бідак був конокрадом.
 Що-ж, і се по людях ходить.
 Мудро він провадив діло,
 А як схопили його,

„Не було на него сьвідка,
 Не було знаку, лиш тільки
 Край воріт его згубились
 Коней крадених сліди.“

„Ну, скажіть, хибаж се доказ?
 Але він дурний та глупий
 На тортурі сам на себе
 Висьпівав усе, що знав.“

„От такий то він канарок!
 Двісті буків взяв на плечі
 Ще й п'ять літ у „пані Кліпи“*),
 А то все лиш за свій сьпів.“

*) Кліпа — біда, неволя, каторга.